

AYETLER IŞIĞINDA CAHİLİYEDEN İSLAM'A KIZ ÇOCUĞU/KADIN HAKLARININ TAHVİLİ

Hatice ŞAHİN AYNUR*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 11 Haziran 2019, **Kabul Tarihi:** 27 Eylül 2019, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2019, **Atf:** Şahin Aynur, Hatice. "Ayetler Işığında Cahiliyeden İslam'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019): 479-518. <https://doi.org/10.33415/daad.575458>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 11 June 2019, **Accepted:** 27 September 2019, **Published:** 30 September 2019, **Cite as:** Surname, Name. "Transformation Of "Girl" From the Age of Ignorance (Jahiliyyah) Till Islam, With Qur'anic Perspective". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 19/2 (September 2019): 479-518. <https://doi.org/10.33415/daad.575458>

Öz

İslam, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu gerçekleştirme yönünde emir ve tavsiyeleri ihtiva eden, doğru yolu gösteren son dindir. Onun iki temel kaynağı Kur'an ve hadistir. Hadis, asr-ı saadetten beri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar değişik yollarla aktarılan Hz. Peygamber'in söz, fiil ve Kız çocuğu/kadın üzerine yazınlar, klasik müellefatta bir eserin belli bir kısmında yer alırken, oryantalist ve seküler müktesebatın etkisiyle modern yaşamda başlı başına çalışmaların konusu olmuştur. Zira batının modernleşme süreciyle başlayan din üzerindeki eleştirileri, İslam'ın birçok alanını kapsamış olsa da genel olarak insan haklarını, özelde "kadın" konusunu gündeme taşımıştır. Bu aşamaların ortaya çıkardığı entelektüel tıkanmanın kız çocuğu/kadına dair incelemelere yeni boyutlar kattığı izahatın varestedir. Fakat asimile ve sömürge düzeyine varmış bu uygulamalar beraberinde terminolojik karışıklığı da getirmiştir. Dolayısıyla kadın konusunu, tefsir veya tevil eksenli bile olsa, herhangi bir "izm" in izdüşümünden

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlimleri Anabilim Dalı, haticesaahin@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-5214-7547>

azade ve popülist söylemlerden uzak, lakin bir o kadar da apolojist tutumdan berî bir şekilde incelemek günümüzde neredeyse imkânsızlaşmıştır.

Zikri geçen paradigmalara rağmen bu çalışmada cahiliye döneminde kadının bireysel, ekonomik, sosyal hakları ve İslam'ın gelişiyle bunlar üzerindeki değişiklikler incelenmektedir. Makalenin amacı, İslam'da kadına verilen değeri ölçmek, dahası cahiliye döneminin zulüm dünyasından hareketle İslam'ın kadına verdiği hakları o günün şartlarıyla karşılaştırarak ortaya koymak değildir. Araştırmanın çıkış noktası ve mecburen üzerinde durulması gereken bu mesele, asıl olmaktan ziyade Kur'an'ın gerçekleştirdiği zihniyet inkılabına dikkat çekmek içindir. İslam vahyi ile kız çocuğu/kadının durumundaki iyileşme o dönemde ve o dönemin koşullarına göre değil, her döneme aittir. Cahilî zihniyetin inkişafının bulunduğu her toplum ve dönemde İslam'ın kuralları, kız çocuğu/kadına fitratına özel haklarını teslim edecektir. Bu hakların başında elbette temel hak olan yaşam hakkı, eğitim hakkı, aile kurabilme ve eşini tercih edebilme hakkı, mülkiyet hakkı ve mirastan pay alabilme hakkı sayılabilir. Bunların dışında lakin en önemli hak şüphesiz Allah'a iman edebilme ve kullukta hiçbir ayırımın bulunmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Kur'an, İslâm, Kız Çocuğu, Tahvil.

Transformation Of "Girl" From the Age of Ignorance (Jahiliyyah) Till Islam, With Qur'anic Perspective

480 | db

Abstract

In classical written work, literature on women/girls takes place in a certain part of a writing, while in modern life, it becomes the main theme of studies on its own, with the effect of orientalist and secular acquis. This is because, although west's criticism of religion, which starts with the modernization process, involves several areas of Islam, in general it brings up the issue of human rights, in particular, the issue of "women". It is self evident that the intellectual blockage, which is uncovered by these stages, adds new perspectives to the investigations about women/girls. However, these practices that reach the level of assimilation and exploitation, accompany a terminological confusion, too. Thus, it is nearly impossible to examine the issue of women, although hermeneutics or interpretation oriented, free from projection of any "...ism" and populist discourse, as well as safe from apologetic conduct.

Notwithstanding the above mentioned paradigms; in this paper, the individual, economical, social rights of women at the age of ignorance (jahiliyyah), and the changes on these with the revelation of Islam is investigated. The aim of this paper is not assessing the value of women in Islam, and moreover, not exhibiting the rights that are granted to women in Islam, comparing to the circumstances of those days, based on the world of cruelty at the age of ignorance. The starting point of the investigation and the issue to be emphasized compulsorily here is to draw attention to the mental revolution implemented by the Holy Qur'an, rather than being essential. The amelioration of the status of women/girls by the revelation of Islam is neither specific to that age nor pursuant to the conditions of that age but all ages. Islamic laws remunerate for the rights of women/girls specific to their creation wherever and whenever the mental development of the age of ignorance takes place. The foremost among these rights is definitely the right to live which is fundamental, the right to education, the right to start a family, the right to choose spouse, the property right, the right to

have share in heritage. However, apart from these is undoubtedly, being able to have faith in Allah and having no exception regarding worship.

Keywords: The Noble Qur'an, Islam, Girl, Transformation.

Giriş

Akademik yazınlarda kadın ile ilgili olanların sayısı, İslâm'da kız çocuğu/kadına bir türlü yer bulamadığımız ya da bulduğumuz yeri isabet ettiremediğimize işaret etmektedir. Belki bu çalışma da aynı noktada duracaktır. Yazarların kadın birikimi süzgecinden yapılan bu değerlendirmelerde, kadınlara kimi zaman ideolojik yaklaşımlarla “feminist kadın”, “modernist kadın” sıfatı yakıştırılırken kimi zaman da şu veya bu cemaat ile ön ad verilmektedir. Müslüman olmak dışında hiçbir ek sıfat taşımadan sadece “Müslüman” kabul edilmeleri belki çözüm için daha uygun olabilirdi. Kadın hakkında yazarken herhangi bir “izm”in terminolojisini kullanmadan, oryantal, neo-oryantal akımlardan berî, apolojist tutumlardan azade, Kur'ân eksenli, cinsiyetten uzak ve “insan” merkezli yazabilmek günümüzün jargonu, söylemleri ve problemleri sebebiyle neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

db | 481

İslam'ın kadına verdiği değer ya da benzeri isimlerle İslam ve kadın arasındaki ilişkiyi belirleme çabasında batının etkisi olduğu şüphesizdir. Sözde kadını düşünerek ortaya konulan her söylem ve her değer aslında, İslamî değerlerle bakıldığında kadından bir şeyler çalmaktadır. Örneğin “kadın hakları” adı altında bir kavram üretilerek kadın, insan olmaktan uzaklaştırılıp “insan haklarının” dışında bir konseptte mecbur edilmiştir. Hâlbuki kadın bir insandır ve insana ait haklar başlığı altında değerlendirilmelidir. Aksi takdirde kadın, “hayvan hakları” der gibi “kadın hakları” deyimiyle insanî olmanın dışında doğru bir yöne itilmektedir. Benzer şekilde “kadınlar günü” uygulamasıyla sözüm ona pozitif ayrımcılık yapılarak kadın daha da ötekileştirilmektedir. Kadınlar gününde, medya veya toplumsal baskısının eşliğinde, tüketim kültürünü tetikleyecek şekilde erkeklerin bugünü kutlamaları, ilaveten kadınlara programların düzenlenmesi ve kadınların bunu kendi aralarında kutlamaları da ayrı bir ironik durumdur.

Cahiliye döneminde kız çocuğu/kadın üzerine pek çok çalışma yapılmasına karşın, cahiliye döneminde erkek araştırılmamıştır. Aslında kadını araştırma bir yönden erkeğin durumunu ortaya koymayı karşıladığı için ayrıca çalışılmamış olabilir. Lakin bizim dikkat çekmek istediğimiz asıl konu, cahiliye zihniyetinde sadece

kız çocuğu/kadının değil, toplumun bütün bireylerinin -dolayısıyla erkeğin de- zulme uğradığı gerçeğidir. Bir baba kendisi için yeryüzündeki en değerli varlıklarından birini, öz kızını diri diri toprağa gömebilecek kadar fitratını, duygularını bozabilmiş ve kendine zulmedebilmiş ise asıl bu konunun tartışılması ve psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in kız çocuğu/kadın kadar, belki daha fazla erkeğe merhamet ettiği aşikârdır. Çünkü dünyada zulme uğrayan mazlum, ahirette koruma altında olabilir fakat zalim, dünyada vicdan, ahirette ise cehennem ile cezalandırılacağı için asıl rahmete onun ihtiyacı vardır.

Bu çalışmada cahiliye döneminde kız çocuğunun durumu ve İslam'ın gelmesiyle bu durumun tahvili işlenecektir. En temel hak olan yaşama hakkı başta olmak üzere, eğitim hakkı, sosyal statüyü karşılayan aile kurabilme ve mülkiyet hakkı gibi konular karşılaştırılmalı olarak incelenecektir. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus, İslam'ın gelmesiyle temel haklara kavuşan kız çocuğu/kadının bu haklarını çok fazla koruyamamasıdır. Bu meyanda klasik eserler başka olmak üzere güncel tez ve makalelerden de istifade edilecektir. Zira güncel çalışmalar ister seküler dünyanın baskısıyla ya da kendi içsel sorunlarımızdan kaynaklı olsun, kadınla ilgili hususları/problemleri çok daha ciddi ve çözüm odaklı ele almaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bu araştırmalar konumuz bağlamında, güncel sorun ve veriler cihetiyle, Kur'ân'ın ışığında meselelere çözüm üretebilme çabasındadırlar.

1. Yaşam Hakkı

1.1. Kur'ân'da Koruma Altına Alınan Cins: Kız Çocuğu/Kadın

C.h.l. kökünden türeyen cahiliye (cahiliyye) kelimesi şekil açısından ism-i mensup ya da yapma mastardır. Râğıp İsfehânî, (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) cehli nefsin bilgiden yoksun olması şeklinde tanımlarken,¹ sözlüklerin geneli ve İbn Manzûr (ö. 711/1311) ilmin zıddı olarak, bilgisizlik anlamını vermektedir.² İslamî literatürde kavramlaşan kelime, Arapların İslam öncesi inanç, görüş ve davranışlarını vahiy sonrası dönemden ayırmak amacıyla kulla-

¹ Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıp el-İsfehânî, "Chl", *Müfredâtü elfâzi'l- Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2011), 209.

² Ebu'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed Ensârî İbn Manzûr, "Chl", *Lisânü'l-'Arab* (Beyrût: Dâru İhyai't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 2: 402.

nılmaktadır.³ Cahiliye kelimesi kavramlaşmış haliyle Mekkî surelerde olmasa bile Medenî surelerden dördünde⁴ geçmektedir. Bunlardan birinde “Onlar hala cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için kimin hükümrânlığı Allah’inkinden daha güzeldir?” (el-Mâide 5/50) buyrulmakta ve İslam öncesi uygulamaların yanlışlığına işaret edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm, insanları cahiliye zihniyeti başta olmak üzere hem zihinsel ve inanç boyutunda hem de fiili olarak davranışsal alanda eğitmek misyonunu üstlenmiştir. Bu meyanda Hz. Peygamber (a.s.), nübüvveti süresince cahiliye inanç ve tutumlarıyla mücadele etmiş ve onları değiştirmiştir. Nihayet bunu Veda haccında da belirtmiştir.

Cahiliye döneminin son derece kötü adetleri arasında yer alan kız çocuklarını diri diri gömme fiili, şüphesiz o dönemin kızlara/kadınlara uyguladığı dışlayıcılığın en zirve örneğidir. Arapların böyle bir cinayeti işlemelerine, geçim sıkıntısı ve daha vahimi süregelen kabile savaşlarında kızların/kadınların esir alınarak cariye olarak tutulmaları ve alınıp satılmalarının vereceği utanca bağlı namus anlayışları sebep olarak gösterilmektedir.⁵ Bu vahşetin bir parçası olan kişinin, başkasının kızı veya eşini cariye olarak alma veya başkasına satma gibi fiilleri gerçekleştirmesinden ötürü, kendi başına geleceği vehmiyle söz konusu utancı yaşamayı gayet tabii bir durumdur. Buna engel olmak yerine kendi evladının canına kıyması ise ayetin deyimıyla “ne kötü bir hükümdür”. Kız çocuğunu en iyi ihtimalle hiç sorun yaşanmasa dahi büyüdüğünde evlendirilip başka kabile/aileye gideceği için ondan kendi aile/kabilesine hiçbir fayda sağlanmayacak olması fikri kabilenin her daim değişmez üyesi erkeğe oranla onun kabul görmemesine başka bir sebeptir. Kız çocuğunun istenmemesine bir diğer etken de erkek çocukları ileride kabilenin silahşorları olacağı için erkek çocuklarının sayısı ve çokluğuna kendi zalimlikleri cihetinden duydukları ihtiyaçtır. Özetle kız çocuklarına yapılan bu cinayetin birisi ekonomik diğeri sosyopsikolojik olmak üzere iki temel faktörü vardır, denilebilir.

Bir ara paragraf olarak belirtmek gerekir ki konuya ait bilgiler, İslam tarihinde, gerek dini kaygılarla, gerekse başka sebeplerle ca-

³ Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 17.

⁴ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü’l-mufehres* (Kâhire: Dâru’l-Hadis, 1996), 226.

⁵ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3: 410.

hiliye dönemini yergide ifrata kaçılarak oldukça abartılmıştır. Mesele bütün kız çocuklarının veya yaygın bir şekilde genelinin gömüldüğünü söylemek aklen imkânsızdır. Böyle bir durumda hepsi veya çoğu gömüldüğü için toplumda kadın azlığı olması gerekir. Fakat realitede tam tersi olmalı ki bir erkeğin çok eşliliği mevcuttur.

Bilgi karışıklığına bir örnek de Hz. Ömer'den verilebilir. Malum olduğu üzere bu misal, Hz. Ömer'in bir şeyi hatırlayıp gülmesi, bir başka şeyi hatırlayıp ağlamasıdır. Kendisini ağlatan şeyin küçük kızını kendi elleriyle gömmesi, güldüren şeyin de kendi elleriyle yaptığı helvadan putları acıkınca yemesi olduğu, hatipler aracılığıyla halk arasında yayılan kıssalardandır. Oysa Hz. Ömer'in kızını gömdüğüne dair bilgi, yeni araştırmalarla çürütülmektedir. Bu bilginin eski kaynaklarda olmayışı yanlış bilginin reddi için ilk sebep olarak gösterilirken kronolojik verilerden hareketle de adı geçen olay özetle şu şekilde yalanlanmaktadır: Hz. Ömer nübüvvetin altıncı yılında Müslüman olmuştur ve bu sırada yirmi altı yaşındadır. Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa da cahiliye döneminde Kâbe'nin tamir edildiği yılda nübüvvetten beş yıl önce dünyaya gelmiştir. Şu durumda Hz. Ömer Hz. Hafsa doğduğunda on beş yaşında görünmektedir. Hz. Hafsa'yı gömmediğine göre ondan önce bir kızının olması gerekir. Zor bir ihtimal olarak daha önce bir kızı olduğunu kabul etsek de kendisini gömerken kızının Hz. Ömer'in sakallarına yapışma olanağı yoktur. Zira on beş yaşında yapışılacak bir sakal mümkün gözükmemektedir. Gömülen kız Hz. Hafsa'dan sonra dünyaya gelmiştir denilirse bu durumda da Hz. Hafsa'yı gömmeyen sonraki kızını neden gömsün? Ya da en cahil döneminde bile böyle bir hata yapmayan daha olgun iken neden yapsın, soruları gündeme gelmektedir. İlaveten Hz. Ömer'in amcasının oğlu Zeyd b. Amr'ın bu uygulamaya karşı olduğu unutulmamalıdır.⁶ Ayrıca Hz. Hafsa'nın kendi döneminde hem erkek hem de kadınlardan okuma-yazma bilen nadir kimselerden olduğu düşünülürse, Hz. Ömer'in kızını gömmek şöyle dursun eğitimine de oldukça özen gösterdiği anlaşılmaktadır.⁷

⁶ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.), "Menakıbu'l-Ensar", 24; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *Tabakatü'l-Kübrâ* (Kâhire: Mektebetu'l-hancı, 2001), 3: 269-270; Adnan Demircan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM, İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi* 2/3 (2004): 24, 25.

⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980), 2: 733.

Cahiliye devrinde kız çocuklarının diri diri gömülmesinin sebeplerine ve bilgi karışıklıklarına işaret ettikten sonra vahiy aracılığıyla Hz. Peygamberin (a.s.) mücadele ettiği cinayet uygulamalarına, Kur'ân'ın tepkisine geçmek yerinde olacaktır. Kız çocuğu sahibi olan kişinin verdiği tepki, Kur'ân-ı Kerîm'in sıralamasında on altıncı sırada bulunan ve Mekke döneminde hicretten hemen önce nâzil olan Nahl suresinin 58-59. ayetlerinde şöyle tasvir edilmektedir. “Onlardan birine bir kızının dünyaya geldiği müjdelendiğinde içi öfke ile dolarak simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjdeden (!) dolayı kavminden gizlenir. Şimdi onu aşağılanmış olarak yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!” (en-Nahl 16/58-59; benzer ayet için bk. ez-Zuhruf 43/17). Mekke döneminde nazil olan sure ve ayetlerde tevhit, nübüvvet ve ahiret inancı ağırlıklı olarak işlenmiş olsa da uygulamanın çirkinliği ve açık bir zulüm olması kız çocuklarının durumunu da gündeme taşınmış ve henüz hiçbir suçu olmayan kız çocukları Allah tarafından koruma altına alınmıştır.

Ayette yer alan بُشْرَ kelimesi بُشِيرِ haliyle sevince sebebiyet veren olaylara özel bir ifade olmakla birlikte aslında insanın yüzünün renginin değişmesine tesir edebilen haber anlamında kullanılmaktadır. Şu durumda sevinç gibi hüznün de yüz renginin değişmesine etki etmiş ve ayette belirtildiği üzere haberi alan kişinin yüzü üzüntüden mosmor kesilmiştir. Hiç şüphe yok ki yüzün morarması, simsiyah kesilmesi kişinin kederinden, hüznünden ve hoşnutsuzluğundan kinayedir.⁸ Ayette بُشْرَ “müjde” sözcüğü ile ifade edilen doğum haberini alan baba, tam tersi bir ruh haliyle derin üzüntüye boğulmaktadır. Ayet son derece acımasız ve cahilce telakkinin altında ezilen babanın, fitratındaki babalık duygusu ve cahiliye adetleri arasındaki bunalımını kısa lakin öz bir şekilde “böyle alçaltıcı bir duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün” ifadeleriyle özetlemektedir.⁹ Ayrıca ayet ahirete inanmayanların

⁸ Ebü Abdillâh Fahrüddîn b. Hüseyin Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2013), 20: 45; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2004), 10: 77.

⁹ Bk. Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-fîkr, 1999), 8: 163; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10: 77; Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 3: 410.

şerde numune sıfatlarına dikkat çekmekte ve evlada muhtaç olan birinin evladını öldürmesinin kötülüğü nazara verilmektedir.¹⁰

Hangi gerekçeyle olursa olsun, Allah'ın yarattığı bir cana haksız yere kıymak İslam'ın sesiz kalacağı bir durum olamazdı. Kaldı ki çocukların cinsiyetine Allah'ın iradesi dışında bir müdahalenin söz konusu olmayacağı, dilerse hiç çocuk vermeyeceği ayette belirtilmektedir: “Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut onları hem erkekler hem de dişiler olmak üzere çift verir. Dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir” (eş-Şûrâ 42/49-50). Ayette çocuğun cinsiyeti fark etmesizin yaratılması ve özellikle cinsiyetinin belirlenmesi Allah'ın irade ve kudretine bağlanmaktadır. Dolayısıyla bu, övünme ve kınanılma sebebi olmaktan uzaktır.¹¹

Erkek çocuklarını sahiplenip kız çocuklarını Allah'a nispet etmek sağduyulu bir bakışla anlaşılabilir bir husus olmamakla birlikte Arap toplumunun İslam öncesi kültürel kodları ve özellikle eyyâmü'l-arab mükteşebatında yağma ve çapulculuğun fazlalığı ve söz konusu yağmacılık için nefere ihtiyaç hissedilmesi dikkate alındığında, Mekkî surelerde bahsi geçen erkek çocuk vurgusu ve müşrik zihniyette kız çocuklarının değersizliği bir nebze netleşmektedir.¹²

Ayette kız veya erkek çocuğunun ailelere verilmesi *هَبَ* “hibe” (lütuf) kelimesiyle ifade edilmektedir. Belki zorlama tevellere gidilmesin diye kırk dokuzuncu ayette kız, ellinci ayette erkek çocuğu önce zikredilmekte, cahiliyenin bakış açısına kapı aralanmasına fırsat bırakılmamaktadır. Lakin İslam kültür geleneğinde her ne kadar kız çocukları diri diri gömülme dahi Râzî gibi her durum ve şartta, çocuk bile olsa erkeğin daha üstün olduğunu düşünen müfessirler için ayetten üstünlük anlamı çıkartılmalıdır. Bu bağlamda Râzî, ilk ayette önce kız sonra da erkek çocuğunun ailelere verilme-

¹⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (İstanbul: Şura Yayınları, ts.), 5: 79.

¹¹ Bk. Nâsuriddin Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2003), 2: 366; Ebû Hayyan Muhammed b. Yûsuf b. Alî Endelusî, *el-Bahru'l-muhît* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2001), 7: 503; Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 4: 760.

¹² Mustafa Öztürk, “Kur'ân, Tefsir, Kadın”, *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı* (2016): 65-96.

sinin zikredilmesini, gamdan sonra sürûrun gelmesiyle gerçek lütfun gerçekleşmesi anlamında yorumlamış ve tam tersi önce erkek sonra kız çocuğu verilmiş olsaydı sürûrdan sonra gam gelirdi ki bu da lütuf olmazdı, şeklinde izah etmiştir. Söz konusu bakış açısını Râzî, ellinci ayette tam aksi bir istikametle tutarsızlığa götürerek önce erkek sonra da kız çocuğunun verilmesinin zikredilmesini, erkeğin daha kâmil ve daha eftal olmasından kaynaklı olduğunu, bu sebeple erkeğin önce aktarıldığını belirtmiştir.¹³ Oysa 49. ayette hem kız hem de erkek çocuğu Allah'ın bağıışı ve armağanı olarak zikredilmektedir. Ayetin yorumuyla ilgili en sağduyu tevil şöyle özetlenebilir: Ayette kızlardan bahsedilirken nekra, erkeklerden bahsedilirken marife kelime kullanılmıştır. Marife kullanımla erkeklerin üstünlüğüne, önce zikretmesiyle kızların üstünlüğüne işaret edilmektedir. Böylece iki cins dengelenmiş ve herhangi bir üstünlüğe vurgu yapılmamıştır.¹⁴ Sonuç olarak müşriklerin davranışı, yaratıcının kuluna armağanının herhangi bir sebeple beğenilmemesi ve üstüne cinsiyetini bahane ederek hor karşılanması durumu, temelde ilah anlayışıyla ilgili bir problemdir ve yaratıcıya isyan kabilindedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir komisyon rehberliğinde hazırlanıp yayınladığı Kur'an Yolu isimli tefsir, söz konusu ayetin yorumunda, esasen değişik toplumlarda görüle gelen ve günümüzde de yer yer etkisini devam ettiren bu telakkinin Kur'an tarafından mahkûm edildiğini vurgulamaktadır. Lakin esasta müfessirlerin çoğunluğunun kendi zaman dilimlerindeki bilgi ve anlayışların etkisiyle bu ayette verilen mesajı tam olarak yorumlayamadıklarına dikkat çekilmektedir.¹⁵ Salt dünyevî değerlerle meseleye bakıldığında, o gün için işe yaramayanın değersiz kabul edilmesi her dönemde geçerliliğini korumaktadır. Kız çocukları tabir yerindeyse "kaşık düşmanı" kabul edildiğinden kıymeti haiz olamamışlardır. Çağımızda dahi kendi ülkemiz¹⁶ ve bütün toplumlarda kız çocuğunun değerli sayıldığını söylemek çok zordur. Kız çocuklarının gö-

¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27: 159.

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 33,34; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrût: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1995), 4: 673.

¹⁵ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 4: 760.

¹⁶ Meclis Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nda "Çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler" konulu alt başlık raporu ile ilgili geniş bilgi için bk. Zeki Tan, "Kur'an Öncesi Toplumda Kız Çocukları İle İlgili Yanlış Tutumlar ve Hz. Fatıma Prototipi Üzerinden İlişkilerin Yeniden İnşası", *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2017): 89.

müldüğüne şahit olmasak da genel manada kızlara karşı olumsuz bir tavır sergilendiği gözlemlenmektedir. Bunun nedenleri arasında erkek çocuğunun gelecekte maddi kaynak olması ve yaşlılık destek mahiyeti taşıması; ailenin adını/soyadını devam ettirecek olması ve kırsal kesimlerde erkeğin fiziksel kuvvete sahip olması sayılabilir.¹⁷

Mevcut duruma menfaat odaklı, çıkarıcı ve bencil bir bakış açısıyla yaklaşıldığında günümüzde kız çocuklarının aşağıda sunacağımız nedenlerden en az birisini taşıması halinde kısmen değer kazandığı söylenebilir. Günümüzde kız çocuklarının değer kazanmasına etken olan şey, acaba onların bir nimet olarak Allah tarafından lütfedilmesi mi yoksa okuyup meslek edinerek gururla anlatılacak yeteneklere sahip olmaları mıdır? Yahut Allah'ın insanları evlat-sızlıkla imtihan etmesiyle en azından kız çocuğuna razı olmaları mıdır? Ve yahut para kazanabilmeleri midir? Sözde kız çocuğu/kadınların çalışmasına karşı olan Müslümanların, kız çocuğu/kadınların aylık kazancını harcamada tereddüt etmemesi kadar karmaşık ve tenakuz içeren sorular elbette artırılabilir. Örneğin kız çocuğu ve kadının çalışmadığı bir dönem var mıdır? Geçmişten son dönemlere kadar kız çocukları/kadınlar en azından bağ ve bahçelerde, çiftçilikte ve hayvancılıkta her daim çalışır durumda olmuşlardır. Mesela bakıcılık görevini tamamlayan babaanne/anneanne artık iş göremez durumda olduğu için kıymetten düşmüştür. Öyleyse asıl sorun çalışmaları değil, çalışmalarının ekonomik karşılığının olması mıdır?... Asıl konumuzdan uzaklaşmamak adına bu tartışmalara daha fazla dâhil olmamayı uygun görmekteyiz.

Çocuk öldürme fiili Arap toplumunda her daim kız çocuklarıyla sınırlı değildi. Sık olmamakla birlikte Arapların putlara erkek çocuklarını kurban ettikleri aktarılmaktadır.¹⁸ Ayrıca rızıklarını karşılayamama endişesiyle kız-erkek ayırımı yapmadan çocukların öldürülmesi de Kur'ân-ı Kerîm'de kesin bir dille yasaklanmıştır: “De ki: Gelin size Rabbinizin haram saydığı şeyleri sıralayalım: On'a hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını veren biziz...” (el-En'âm 6/137; benzer ayetler için bk. el-İsrâ 17/31; el-En'âm

¹⁷ Geniş bilgi ve yorumlar için bk. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2005), 77.

¹⁸ Bk. Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı: Meal Tefsir*, Çev. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), I: 256.

6/137, 140). Ayette işaret edildiği gibi çocukların rızıklarını temin edememe korkusuyla onların canına kıyılması, fakirlik sebebiyle de olmaktadır. Bu vakaların bir adet olmaktan ziyade bireysel bir durum ve daha ziyade fakir aileleri ilgilendiren bir husus olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada bir adetten söz edilecekse o da, iki farklı cinsteki çocuğu bakamayacak durumda olan ebeveynin birisini öldürmesi gerektiğinde kız çocuğunu seçeceği gerçeğidir.

Kur'ân, bu çirkin uygulamayı sadece Mekki surelerde değil Medeni surelerde de yasaklamış ve Hz. Peygamber (a.s.), Mümtahine suresinde belirtildiği gibi hicret eden kadınlardan çocuklarını öldürmeyeceklerine dair söz almıştır. “Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah’a ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnat etmemek, hiçbir güzel fiilde sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri vakit biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir (el-Mümtahine, 60/12).

Cahiliye döneminde kadın algısını yeren ayetlerden birisi de Arapların kız çocuklarını Allah’a layık gördüklerini haber veren ayettir: “Onlar, kızları Allah’a nispet ediyorlar – ki Allah bundan uzaktır- sevip istedikleri erkekleri ise kendilerine” (en-Nahl 16/57; benzer ayetler için bk. ez-Zuhruf 43/17; et-Tûr 52/39; en-Necm 53/21-22). Ayette Allah’ın sübhan oluşuna dikkat çekilmekte ve mutlak zenginliğe sahip olduğu için yaratılmışların niteliklerinden berî olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹⁹ Cahiliye zihniyeti, kıymetli ve üstün gördükleri erkek çocukları kendilerine, hor gördükleri ve evlattan saymadıkları kızları ise Allah’a ait saymaktaydı. Aslında ayet, müşriklerin kendileri için bile istemediklerini Allah’a nispet etmeleri açısından Allah inançlarını ve yaratıcıya verdikleri önemi de aksettirmekte ve bundan ötürü eleştirmektedir. Sanki Allah, “siz kızları noksan ve erkekleri kâmil kabul ettiğiniz halde kızları Allah’a nasıl nispet edersiniz? Oysa Allah şanı yüce ve uludur. Mamafih nasıl sizce nakıs olan O’na aittir diyebiliyorsunuz? Bu taksimat sizce

¹⁹ Bk. Taberî, *Câmiu’l-beyân ‘an te’vili âyi’l-Kur’ân*, 8: 162; Ebu’l-Kâsım Zeynu-lislâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik Kuşeyri, *Letâifu’l-işârât* (Beyrût: Dâru’l-Kütubi’l-ilmîyye, 2000), 2: 160; Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-ilmîyye, 2003), 2: 588; Ebu’l-Berekât Hafızuddîn Abdullah b. Ahmed Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakâiki’t-tevil* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-ilmîyye, 2001), 1: 684; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5: 79.

de insafsız değil mi?” demek istemiştir.²⁰ Nitekim ayette değinilen husustan hareketle, ilah edindiği Allah’a dahi kendisinin beğenmediğini reva görenin herhangi bir menfaati olmadığı kız çocuğunu öldürmesi şaşılacak bir durum değildir.

Kız çocuklarının diri diri gömülmesini İslam, yukarıdaki ayette geçtiği üzere sadece yasaklamamış, bu vahşeti işleyenlerin ahiretteki durumunu aktararak bu kız çocuklarının velayetini üstlenemeyenlere onların asıl sahibinin hesap soracağını hatırlatmıştır: “O diri diri gömülenin, hangi günahla öldürüldüğü sorulduğu vakit (et-Tekvir 81/9-10). Araplarda kız çocuklarının gömülerek öldürülmesi adeti “ve’du’l-benât” şeklinde isimlendirilmekteydi.²¹ Tefsirlerde “sual-i mev’ûde” şeklinde geçen ve’d, aslında evd gibi “ağır” manasıyla ilişkili olarak Arapların kız çocuklarını toprak yığını altında bırakması anlamında kullanılmaktadır.²² Yine tefsirlerde kız çocuklarının öldürülmesiyle ilgili insanın kanını donduracak rivayetlerin aktarımlarından cinayetin gelişi güzel değil oldukça planlı işlendiği anlaşılmaktadır. Katillerin vahşiliklerinin derecesine göre; hamile kadının doğumu yaklaşınca bir çukur kazıp sonucu bekleyen, kız ise çukura gömen, erkek ise koruyan, gömülme vaktine karar vererek kız çocuğunun boyunun altı karış olmasını bekleyen ve masum yavruyu süsleyip bezeyerek çukur başına götürüp kandırmak suretiyle çukurun içine bakarken arkadan iterek çukura atıp gömenlere kadar her seviyede caniliğin işlendiği görülmektedir.²³

490 | db

Cinayet sebebinin doğrudan caniye sorulmayıp davacısı olan masum kıza sorulması, dünyada vicdanını unutan katilin vicdanını sızslatmak ve sahipsiz gördüğü mazlumun karşısında onu yenilgiye uğratmak, haksızlığını bütün yönleriyle Hakkın huzurunda hiçbir savunmaya güç yetiremeyecek derecede anlatmak, öfkeyle azaba layık olduğunu anlatacak şiddetli bir uyarı ve sitemde bulunmak sebebiyledir ki buna tebkît yani azarlama hitabı denmektedir.²⁴

²⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 28: 256.

²¹ Bk. Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 4: 694; Şemsettin Günaltay, “İslam’dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikah Şekilleri”, *Marife* 1/3 (2002): 191.

²² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31: 64.

²³ Ebu’s-Senâ Şihâbüddin Mahmûd b. Abdillâh Âlûsî, *Ruhu’l-me’âni fî Tefsiri’l-Kur’âni’l-azîm* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), 15: 256,257.

²⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8: 278. Ayrıca bk. Ebû Mansur Muhammed b. Mahmûd Mâturîdî, *Te’vilâtu ehli’s-sunne* (Beyrût: Müessesetü’r-risâle, 2004), 5: 390; Ebu’l-Fidâ İmâmüddin İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm* (Beyrût: Dâru Kutubi’l-İlmiyye, 2015), 6: 365,266.

Diğer bir ifadeyle sorunun öldürülen kız çocuğuna sorulması katile duyulan öfke sebebiyledir. Ona kızgınlık o kadar yüksektir ki katil soru sorulmaya bile layık görülmeyip muhatap alınmamaktadır.²⁵ Esasen ayet, cahiliye zihniyetinin kız çocukları hakkındaki yargılarını değiştirmek ve davranışa müdahale etmek amacıyla ahiret hayatından bir kesiti tasvir etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kız çocuklarına hayat hakkı tanınmasının yanı sıra Hz. Peygamberin (a.s.) kız çocuklarına verdiği değer de cahiliyeden İslam'a kız çocuğuna bakış ve davranışın ne düzeyde dönüştüğünü göstermektedir. Hz. Peygamberin (a.s.), bir hadisinde “Nebiler cennettedir, şehitler cennettedir, diri diri gömülen kız çocukları cennettedir”²⁶ buyurarak iade-i itibar cinsinden müjdesini vermiştir. İlâveten erkek çocuğunu daha üstün tutmak gibi bir eğilim Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatında olmamış, erkek çocukları yaşamadığı için kendisine “ebter” denilmiş ve Hz. Peygamber'in (a.s.) soyu dört kız babası olarak kızları ile devam etmiştir. Yine hadis külliyyatı Hz. Peygamber'in (a.s.) kızlarını ne kadar sevip değer verdiğinin örnekleriyle doludur.²⁷ Özellikle ablalarının evlenmesi üzerine Hz. Fatıma'nın babasıyla kalması süresince kalpleri merhamet ve muhabbetle dolduracak olaylar yaşanmıştır. Hz. Aişe'nin aktarımına göre Hz. Peygamber (a.s.) Hz. Fatıma odasına geldiğinde onu ayakta karşılayarak selamını almış ve onu öperek yerine oturtmuştur. Hz. Peygamber (a.s.), Hz. Fatıma'yı ziyaret ettiğinde de Hz. Fatıma benzer davranışlar sergilemiştir.²⁸ Yine Hz. Peygamber'in (a.s.) en önemli ibadetlerden namazda dahi Hz. Zeynep'in kızı Ümâme'yi ashaba namaz kıldırırken kucağına aldığı, secdeye varırken bıraktığı, kıyama kalkınca tekrar kucağına alıp namaza devam ettiği aktarılmaktadır.²⁹

Hz. Peygamber'in (a.s.) fiili sünnetinin yanında kız çocuklarını koruma ve gözetme amaçlı bildirdiği ve Müslümanları müjdelediği hadisleri de bulunmaktadır. Ebû Sa'îd el-Hudri'nin aktarımına göre Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kimin üç kızı veya üç kız kardeşi ve yahut da iki kızı veya iki kız kardeşi olup da geçimlerini

²⁵ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, 5: 487.

²⁶ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 27.

²⁷ Hz. Peygamber'in kızlarıyla iletişimde geniş bilgi için bk. Orhan Yılmaz, “Hadis/Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2017): 173-197.

²⁸ Müslim, “Fedâilu's-Sahâbe”, 15.

²⁹ Buhârî, “Sala”, 106; Müslim, “Mesâcid”, 9; Ebû Dâvûd, “Sala”, 171; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5:295.

sağlar, onlar hakkında Allah'tan korkarsa o kişi için cennet vardır.”³⁰ Yine benzer bir rivayette Hz. Peygamber (a.s.) “Kim üç kız çocuğu yetiştirir, güzel terbiye eder, evlendirir ve onlara iyilikte bulunursa o kişi için cennet vardır”³¹ buyurmuşlardır. Görüldüğü gibi kişinin sadece kendi kızı değil, kız kardeşi için, belki öksüz ve kimsesiz kız çocukları için de geçerli olmak üzere, onlara iyi muamelede bulunması, onların bakımının sağlanmasını vurgulanmış ve bu tavsiyeye uyanlar cennetle müjdelenmişlerdir.

İslam dini, yukarıda zikredilen ayetler ve Hz. Peygamber'in (a.s.) uygulamaları ve sözlü hadislerinde dikkat çektiği norm ve formlarla insanlık onuruna ters düşen, cehalet emaresi olan adet, gelenek ve görenekleri değiştirmiştir. Bu eğitim sisteminde Allah, cahiliye zihniyetini eğitmede kullandığı pedagojik uygulama çerçevesinde emir ve yasakları, keskin bir şekilde vazettiği gibi tedricen de koyabilmektedir. Kız çocuklarının durumu yaşam hakkı açısından keskin bir emirle ve öldürülmelerinin haram kılınmasıyla hemen gerçekleşmiş; yaşamın içindeki unsurlar ise tedricen iyileştirilmiştir. Ayrıca İslamî sistemin yerleşmesinde önce can yakıcı cezalar (öldüren kız çocuğuna günahının sorulması gibi) gündeme gelmiş, sonralarda ise ödül yöntemi (kız çocuğu yetiştirene cennetin vaat edilmesi gibi) devreye girmiştir.

2. Sosyal Statüsü

2.1. Eğitim Hakkı

İslam vahyi ile kız çocuğunun dünyaya gelmesinin ardından yaşam hakkı alanında, kesin bir değişiklik olduğu inkâr edilemez. Psikolojik manada babasının hislerine etki eden İslam, fizyolojik manada da kız çocuğuna hayat hakkı tanımıştır. Fakat İslam'la birlikte yeniden doğan kız çocuğu, yaşamını idame ederken her alan ve statüde sorun yaşamaya devam edecektir. Bu alanlardan birisi de kız çocuğunun eğitimidir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'in yol gösterimine ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına başvurmak yerinde olacaktır. Bu konuda sayısız örnekler bulunmakla beraber biz birkaç örnekle yetineceğiz.

Kız çocuklarının eğitimine dair Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek en belirgin örnek hiç şüphesiz Hz. Meryem'dir. Genel olarak İmran

³⁰ Tirmizî, “Birr”, 13.

³¹ Müslim, “Birr”, 46; Tirmizî “Birr”, 13.

ailesi kıssasında Hz. Meryem, doğumu öncesi annesinin duasıyla gündeme gelmektedir: “Hani İmran’ın karısı ‘Rabbim karnımdakini sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul buyur’ demişti” (Âl-i İmrân 3/35). Ayetteki مَحْرَرًا ifadesi müfessirler tarafından genel manada ‘tam olarak hür erkek’ şeklinde yorumlanmakta ve annenin duasında bebeğin cinsiyetinin erkek olması beklentisi sezilmektedir. Müfessir Râzî, Şa’bî’den naklen, bu kelimeyle kastın onun mabede hizmetçi olarak adanması yahut Allah’a itaat için dünya işlerinden azat edilmesi ve yahut havrada kitabı okuyanlara hizmetçi olması, hülâsa çocuğun Allah’a itaat için vakfedilmiş olmasıdır, demektedir. İlaveten bütün peygamberin neslinde Beytu’l-Makdis’e adanmış bir hizmetçinin bulunduğunu eklemektedir.³² Hz. Meryem’in annesi kendine baktırmak ya da işleri kolaylaştırmak gibi her hangi bir çıkar amacıyla değil sırf Allah’ın rızasına adanmak amacıyla çocuk istemektedir. Bu meyanda مَحْرَرًا kelimesini, başkalarının düşüncesinin tutsağı olmayan ve hür düşünebilen, Allah’ın rızası dışında her şeyden bağımsız olabilen bir evlat istemek, şeklinde yorumlayan müfessirler de bulunmaktadır.³³

Hz. Meryem’in annesi “Onu doğurduğunda -Allah onun ne doğurduğunu çok iyi bildiği halde- Rabbim, onu kız doğurdum, erkek kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum, dedi” (Âl-i İmrân 3/36). Hz. Meryem’in annesi, ‘karnımdaki bebekle ilgili zannı galibe göre bir adakta bulundum ama nezrimi mutlak manada dile getirdiğim için özrümü benden kabul et Ya Rabbi, manasında bu cümleleri sarf etmiş olabilir.³⁴

Zira kız bazı yönlerden zayıftır ve toplumsal kısıtlamaların mahkûmudur. Bu sebeple mabet için adanmış olduğum çocuk erkek olsaydı daha uygun düşerdi,³⁵ ifadesinin altında ‘erkek bekliyordum bu sebepten senin hizmetine adanmıştım ama olmadı’ anlamı yatmaktadır. Zaten erkek kız gibi değildir cümlesi, beklentiyi açıkça ortaya koymakta ve erkeğin yapacağını kız yapamaz anlamını teyit etmektedir. Dönemin çirkin kabullerinden kadının madebe dahi alınmaması aslında Hz. Meryem’in annesinin neden böyle düşündüğü hakkında fikir vermektedir. Zorlama bir tevil olarak ‘erkek kız

³² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 8: 23.

³³ Seyyit Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru’l-marife, 1971), 1: 578.

³⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 8: 24.

³⁵ Ebu’-A’lâ Mevdudî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, çev. Komisyon (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 1: 221.

gibi değildir' sözü Allah'ın kuluna verdiği şey kulun kendi istediğinden çok daha hayırlıdır, manasına hamledilebilir. Bu durumda Hz. Meryem'in annesi 'benim istediğim erkek Allah'ın lütfettiği kız gibi olamaz' demiş olur ki bu çok mümkün görünmemektedir.³⁶

“Bunun üzerine Rabbi ona hüsnü kabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde (bir bitki gibi) yetiştirdi” (Âl-i İmrân 3/37). Böylece Hz. Meryem'in annesinin onu hizmet ve taat için mabede verme duası cinsiyetine bakılmaksızın kabul edilmiş oldu.³⁷ Tefsircilerin aktarımına göre mabede adanan çocuklar erkek olmak zorundaydı. Dolayısıyla kızların mabede adanması gelenekte olmayan bir durumdu.³⁸ Hz. Meryem'in annesinin tedirginliğinin temel sebebi de çocuğun cinsiyeti değil sözü edilen adetlerden ötürü adağı gerçekleştirilmedi sorun yaşama ihtimaliydi. Ama Rabbi onu en güzel şekilde kabul etmişti ve Hz. Meryem Rabbi tarafından yetiştirilmişti. Hz. Meryem'in Rabbi tarafından güzel bir şekilde yetiştirilmesi çeşitli şekillerde yorumlanmakla birlikte genel teviller şöyledir: Hz. Meryem tüm ihtiyaçlarında özel bir uygulamayla güzel bir terbiyeden geçmiştir.³⁹ Olgun ve istenilen düzeyde bir kadın olması için yediği gıdalar dahi Allah tarafından sağlanmıştı.⁴⁰ Hem ruhen hem de bedenen yardımda, rızıkta, hayırda terbiye edilmiştir.⁴¹ Kısaca hem madden hem de manen yetiştirildi, fiziksel açıdan sağlıklı, ahlaki açıdan ilâhî emir ve yasaklara tam riayetle büyütüldü, manası anlaşılmalıdır.⁴²

Hz. Meryem'in annesi, evladını Allah'a adamak suretiyle onu en mükemmel eğitimciye teslim etmekteydi. Elbette fiili bir durum olarak da Hz. Meryem, Hz. Zekeriya gibi son derece nitelikli bir eğitimcinin gözetiminde yetişmekteydi.⁴³ “Zekeriya'yı da Hz. Meryem'in bakımıyla görevlendirdi” (Âl-i İmrân 3/37) buyrulmaktadır. Ayetin siyakında bahsedildiği gibi Hz. Zekeriya vasıtasıyla Allah, Hz. Meryem'i tıpkı bir bitkinin yetiştirilmesi gibi eğitip büyütmekteydi. Nasıl ki verimli bir toprakta ziraatın gereklilikleri yerine geti-

³⁶ Mehmet Okuyan, “Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 16 (2005): 133.

³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 351.

³⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8: 24.

³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf* 1: 351.

⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3: 327; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 2: 29- 30.

⁴¹ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, (Beyrût: Dâru'l-marife, ts.), 3: 292.

⁴² İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-beyân* (İstanbul: Cümle Yayınevi, ts.), 2: 27.

⁴³ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayırıcılığı”, 90.

rilerek; gübresinden budamasına kadar titizlenerek dikkatle bitki üretilirse, Hz. Meryem de aynı rikkatle geliştirilmişti.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Meryem örneğinden hareketle kız çocuklarının ne kadar itinalı yetiştirilmesi gerektiğini dikkatlere sunmaktadır. Esasen buradaki eğitimde Hz. Meryem'den hareketle kızların eğitimi bu şekilde olmalıdır, sonucuna varmanın ne kadar doğru bir yaklaşım olduğu tartışmaya açıktır. Zira bu çocuk, erkek olsaydı farklı şekillerde mi büyütülecekti, ya da adağın kabulünde nasıl bir değişiklik olacaktı? Bu soruların bizce cevabı bir değişiklik olmazdı, şeklindedir. Lakin burada vurgulanan husus, erkeklerin eğitimi önemsendirken kızlarınkinin ihmal edilmemesi bağlamında düşünülebilir.

Hz. Meryem'in annesinin duasında mabede adanmasıyla gündeme gelmesi ve kız çocuğunun da mabede kabul edilip eğitilmesi hususları, hem Hz. Meryem'in yaşadığı dönemde hem de cahiliye döneminde kız çocuklarının eğitiminin ihmal edilmesi açısından muhakkak çok önemlidir. Fakat bunun dışında Hz. Meryem'in davranışlarının cinsiyetle çok alakası olduğu kanaatinde değiliz. Çünkü Hz. Meryem yaşantısı, itaati, namusu ve teslimiyeti açısından kadınlığıyla değil kulluğunun güzelliğiyle gündeme gelen bir karakterdir. Dolayısıyla kanaatimize göre sadece Hz. Meryem'den hareketle Allah'ın kız/kadınlara verdiği değeri ölçmek çok yerinde olmayabilir. Örneğin özellikle yeni çalışmalarda gündeme gelen Meryem suresinin varlığı bir kadının isminin sureye verilmesi cihetinden kadınlara verilen değerlerin göstergesi olduğu hususu, çok tehlikeli bir sonuca sebep olabilmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara suresi de bulunmaktadır. Daha klasik bir örnek de namus konusunda verilebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de namuslu olmak kadın üzerinden Hz. Meryem'e mahsus bir özellik olarak ele alınmaz. Aynı zamanda Hz. Yûsuf'un namusundan da övgüyle bahsedilir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) uygulamalarında da kız çocuklarının eğitimine oldukça önem verilmiştir. Kızı Fatıma Hz. Peygamber'in (a.s.) terbiyesiyle yetişmiş ve babasının birçok özelliğini kendisinde yansıtmıştır. Bu cihetten babasına en çok benzeyen ve onun davranışlarını en çok örnek alan olarak bilinmektedir.⁴⁴ İlaveten sahabe içerisinde ilimle meşgul olmada en belirgin karakter Hz. Aişe'dir. Bilmediği ve öğrenmek istediği her şeyi Hz. Peygamber'e (a.s.) so-

⁴⁴ Zeki Tan, "Kur'ân Öncesi Toplumda Kız Çocukları İle İlgili Yanlış Tutumlar ve Hz. Fatıma Prototipi Üzerinden İlişkilerin Yeniden İnşası", 99.

ran Hz. Aişe, bu öğrenme imkânlarıyla zekâsını birleştirmiş ve Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra yarım asır sünnet kaynaklığı yapmış ve kendisinden rivayet edilen hadisler binlere ulaşmıştır. Halifeler dâhil ahabdan pek çok kişi problemlerin çözümü için kendisine başvurmuştur. Sadece muhaddis değil aynı zamanda müfessir, fakih ve hatiptir.⁴⁵

Yukarıdaki ayetin ve Hz. Peygamber'in (a.s.) uygulamalarına rağmen İslam kültür tarihinde kız çocuklarının eğitimi ile ilgili olumsuz yargılar olumludan fazladır demek çok genel bir hüküm olsa da hangi şartlarda ne kadar süreceği bile halen tartışıldığı için fazla iddialı sayılmaz. Kimileri kız ve erkek çocuklarına eşit şartlar sunalım teklifini getirirken, kimileri eşitlik adaletsizliği getirebilir temel etken adalet olmalıdır, demektedir. Fakat hiç şüphesiz eğitimin süresi ve şartlarından daha önemlisi, içeriğidir. Günümüzde kız ve erkek çocuklarının, rekabet ve yarış içerisinde olmasının asıl sebebi, eğitim hayatlarının yanlış yönlendirilmeleridir. İlkokul birinci sınıfın başından, bıkmadan devam edilecekse profesörlüğe kadar cinsler aynı eğitim materyalleriyle aynı koşullarda aynı sınavlara tabi tutulmaktadır. Kız çocuklarının, hayatın kendilerinden beklediği niteliklere sahip olabilmeleri için hiçbir eğitimden geçmedikleri bir realitedir. Fıtratına has yetenek ve özellikleriyle tabir yerindeyse 'bir Müslüman hanımefendi' olabilmenin eğitimi okullarda ders olarak işlenmemekte, bunun eğitimi verilmemektedir.

2.2. Aile Kurma Hakkı

İslam öncesi cahiliye döneminde evlenme çağına gelen genç kızlar kendi başlarına evlenememekte ve çoğu defa kendi eşini kendisi seçememekteydi. Bu yetki velisinin elinde bulunmaktaydı. İla-veten veli müstakbel eşten kız çocuğunun karşılığında para veya mal almaktaydı. Dahası evlendikten sonra kocası vefat eden kadın, kayınpederi veya üvey evladına miras konusu bir mal gibi intikal etmekteydi. Kız çocuklarının evlenmelerini sınırlayan ve belirleyen tek unsur ataerki aile yapısı değil aynı zamanda kabile içi evlenme geleneğiydi. Lakin bu kuralların dönemin tamamı için geçerli olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bunların şehir hayatından ziyade, kırsal kesim ve göçebe yaşamın kuralları olduğu ifade edile-

⁴⁵ Mehmet S. Hatipoğlu, "Hazret-i Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (1973): 60,61; Ayrıca bk. Rıza Savaş, "İslam'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış", *Hazreti Hatice Sempozyum Bildirileri* (2015): 16.

bilir.⁴⁶ İslam'ın gelmesiyle birlikte, kız çocuğuna tanınan haklardan birisi de hiç şüphesiz evlilik yapmak istediğinde eşini seçebilme hürriyetidir. Cahiliye geleneğinde kadının toplum algısıyla elinden alınan evlenme ehliyeti İslam'la birlikte kadına teslim edilmiştir.

Cahiliye geleneğinde eşini seçme ve ailede söz sahibi olma hakkı bulunmayan kız çocuğu, İslam'la birlikte sadece eşini seçmeyle kalmayıp meveddet ve rahmet üzerine bina edeceği bir yuva kurma imkânına kavuşmaktadır. Ontolojik açıdan birbirinden farklı fakat insan olarak birbiriyle aynı onursal değeri taşıyan erkek ve kadın aile kurmak yoluyla -Kur'ân'ın değimiyle- birbirleriyle sükûnet bulmaktadırlar. “Onlarla ısınıp kaynaşasınız diye size kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet yaratması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır” (er-Rûm 30/21).

“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye” ifadesi bir anlamda eşlerin yaratılış amacını ortaya koymakta, dolayısıyla insanın eşini kendisiyle huzur ve mutluluk bulacağı varlık olarak görmesini telkin etmektedir. “Eş olma” hissini ve olgusunun, kan bağı olmaksızın – hatta bazen birbirini tanımayan- iki ayrı cinsi çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirine bağlaması, dahası insana yaraşır bir üreme ve yaşama biçiminin yani temelinde iffet anlayışı bulunan, karşılıklı güven, sevgi ve merhamet duygularıyla geliştirilen aile kurumunun tahsis edilmesi, Allah'ın insanlığa en büyük lütuflarındandır. Ayetin sonunda ifade edildiği gibi düşünen insanlar için bundan çıkarılacak önemli dersler vardır.⁴⁷

Aynı bağlamda “Sizi tek bir nefisten yaratan ve onunla huzur bulsun diye eşini de ondan yaratan O'dur...” (A'râf 7/189) ayeti de benzer hususa işaret etmektedir. Allah kâinatta cari/geçerli bir kanun olarak daha huzurlu ve mutlu bir yaşam için kadın ve erkek olarak insanı çift yaratmış, birini diğeri için vazgeçilmez bir hayat arkadaşı olarak var etmiştir.⁴⁸ Kur'ân-ı Kerîm'in Medine devrinde nazil olan Bakara suresi 187. ayetinde de kadınların erkekler için birer örtü/libas, erkeklerin de kadınlar için birer örtü/elbise olduğu

⁴⁶ M. Akif Aydın, “Kadın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24: 86 (Ankara: TDV Yayınları, 2001).

⁴⁷ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 4: 303.

⁴⁸ Bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 179; Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 1: 370; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiki't-tevîl*, 1: 454- 455; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 5: 73; Mahmut Sönmez, “Ayetler Işığında İslam'ın Kadına Verdiği Değer”, *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı* (2018): 517.

bildirilmektedir. Buna göre kadın, erkeğin eksik ve kusurlarını gideren ve onun ayıplarını örten bir elbise durumunda iken erkek de kadının eksiklik ve kusurlarını gideren ve onun ayıplarını örten bir libas niteliğindedir. Dolayısıyla erkeksiz kadın eksik ve yarım olduğu gibi kadınsız erkek de eksik ve yarımır. Tam olmaları, ancak bu iki parçanın birlikteliği ve bütünlüğü ile sağlanabilecektir.⁴⁹

Kadın ve erkeğin yaratılış açısından farklı olduğu ve fiziksel manada eşitliğin olmadığı muhakkaktır. Ontolojik bakımdan eşitlik iki veya daha fazla nesnenin her bakımdan denk olmasını gerektirmektedir. Bu durumda kadın ve erkek, ontolojik açıdan iki el, iki ayak gibi bazı organlarının aynı olması cihetinden eşit, fiziki yapıları gibi bazı organlarının farklı olması bakımından da farklıdır. Dolayısıyla kadın ve erkek biyo-psişik ayırt edici özellikleriyle bir türün iki ayrı cinsi olmaktadır⁵⁰ ve bu durumda eşitlik kavramından bahsetmek doğru bir kullanım olmamaktadır. Yapısal olarak farklılıkların bir eksiklik değil bir zenginlik olduğu izahtan varestedir. Merhamet yönü ağır basan kadının anne olması kadar fiziksel manada güçlü olan erkeğin evin hamiliğini yapması doğaldır. Lakin belirtmek gerekir ki asrımızda latif, narin ve naif olmak olumsuzluk gibi algılanmaktadır. Hâlbuki şu şartlarda, tabir yerindeyse gökte ararken yerde bulduğumuz bu özellikler olmadan yetişen kültürlü lakin realist insanlar konumları düzeyinde zalim olabilmektedirler. Profesör olabilecek düzeyde kendi alanında bilgi sahibi ve uzman olan kişiler, insan mafyaları elinde organ kaçakçılığını yürüten zalim bilim insanları olabilmektedirler. Hiç şüphesiz hissedilmeden ve hislerin izale edilmesiyle yüklenen bilgiler değer kaybına, değerlerin yok olmasına ve hiçe sayılmamasına sebebiyet vermektedir.

İslam kız çocuklarına büyüyüp evlilik çağına geldiklerinde yukarıdaki ayetlerde geçtiği gibi huzur, merhamet ve mutluluk üzerine bir yuva kurma imkânı tanımaktadır. Kur'an-ı Kerim'i hayatına uygulamada Müslümanlara örnek olan Hz. Peygamber'in (a.s.) kızları ile münasebeti de bu konuda bize ışık tutacaktır. Özellikle kızı Fatıma'ya saygı ve değer vermede en güzel örneği yansıtacak şekilde "babasının annesi Fatıma"⁵¹ ifadesini kullanmaktaydı. Hz. Pey-

⁴⁹ Mesut Okumuş, "Kur'an'a Göre Evlilik ve Evliliği Sürdürmenin Önemi", *Kur'an'da Aile Sempozyumu* (2011): 298.

⁵⁰ İlhami Güler, "Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri", *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997): 296.

⁵¹ Ali b. Muhammed b. Abdulkerim İbnu'l-Esir, *Üsdu'l-gabe fi ma'rifeti's-Sahabe* Beyrüt: Dâru'l-Marife, 1997, 6: 220.

gamber (a.s.), sevgili kızını zorla evlendirmemiş ve evlendikten sonra da ilişkisini kesmemiştir. Düğün günü Hz. Fatıma'nın evine giderek "Allah'ım bu evliliği ikisi ve zürriyetleri hakkında mübarek kıl" buyurmuşlardır. Yine eşi Hz. Ali ile aralarında sorun yaşandığında müdahale etmiş ve sorunun çözülmesiyle mutluluğunu ifade etmiştir.⁵² Hatta Hz. Ali, Hz. Fatıma'nın dışında yeni bir evlilik yapmak istediğinde tavrını ortaya koyarak Hz. Fatıma'yı boşamadığı sürece bunun imkânsızlığına vurgu yaparak Hz. Fatıma'nın kendisinin bir parçası olduğunu onu üzenin kendisini üzdüğünü beyan etmiştir.⁵³

2.3. Mülkiyet Hakkı

İslam öncesi Arap kültüründe en azından belli kırsal kesimlerde ve bazı kabilelerde kadınların her hangi bir mülkiyet ve miras hakkından söz edilmemektedir. İslamiyet'in Arap toplumundaki kadının sosyal statüsünde çok köklü değişiklikler yaptığı şüphesizdir. Hz. Ömer'in "doğrusu biz cahiliye döneminde kadınlara önem vermezdik, nihayet Allah İslam'ın gelişiyle kadınlar hakkında ayetler indirmiş birçok hak tanımıştır"⁵⁴ sözü cahiliye devri toplumun kadın algısı hakkında fikir vermektedir. İslam kız çocuğu dâhil, anne, nine, eş, kız kardeşe miras hakkı tanımış ve konumlarına göre mirastan pay almalarını sağlamıştır.

Miras paylaşımı konusunda semavî bir sistemin benimsenmediği cahiliye toplumunda örf ve adetlere göre bir çözüm düzenlenmiştir. İslam'la birlikte miras konusunda hukukî bir sistem getirilmiş ve ölen kişiyle aralarında var olduğu kabul edilen sevgi, saygı gibi manevî ve hissi bağlar esas alınmış ve bunların derecelerine göre kuvvetliden zayıfa doğru bir tasnife tabi tutulmuşlardır.⁵⁵

Çalışmamızın konusundan hareketle İslam hukukunda diğer kadınların ne kadar pay aldıklarından ziyade kız çocuklarına ağırlık vereceğiz. Ayette "Allah size çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız ise (ölenin) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise yarısı onundur..." (en-Nisâ 4/11). Ayette kadına erkeğin

⁵² Ebu'l-Fazl Şihabuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer Aslakanî, *el-İsabe fi temyizi's-Sahabe* Mısır: Dâru Nehdati, 1972, 4: 379.

⁵³ Bk. Buhârî, "Nikah", 109.

⁵⁴ Bk. Buhârî, "Libas", 31; Müslim, "Talak", 34.

⁵⁵ Ahmet Efe, "İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011): 158.

yarısı pay verilmesinin sebebi çok çeşitli yorumları beraberinde getirmiştir. Ayetin tevilinde müfessir Râzî gibi her fırsatta kadının aklının az, yaratılışının eksik olduğunu⁵⁶ diline dolayan müfessirler hariç genelde hikmeti üzerinde durulmuş ve dünya hayatının sorumlulukları cihetinden açıklamalar getirilmiştir.

Yazır, surenin başından beri genel olarak erkek ve kadının aile hayatına girmeleri istenmektedir, miras hukuku da buna bağlıdır, dolayısıyla aile hayatında geçimi sağlamak erkeğin görevi, nafakayı temin erkeğin yükümlülüğündedir, erkek bir kendisi, bir de karısı olmak üzere en az iki kişiye bakmak zorundadır diyerek erkeğin masrafının fazlalığına kadınınkinin ise azlığına dikkat çekmektedir. Masraf ile gelir orantılı olması gerektiği için kadının mirastan eşit pay alması hem iktisat prensibine hem de adalet ve hakka aykırı olacaktır.⁵⁷

Son dönemde yapılan çalışmalarda da benzer yaklaşımlarla ayetin miras payını taksimatta, kadının ya da kız çocuğunun aklının eksikliği veya erkeğin üstünlüğünü esas almayıp, erkeğin sorumluluğunun fazla olmasını kaynak aldığı belirtilmektedir.⁵⁸ Modern dönemlerde kadının iş hayatına dâhil olması ve bu sebeple aile ekonomisine katkıda bulunması ayetteki düzeni değiştirip mirastan kadının payını erkeğin payına eşitlemeyi gerektirmez. Çünkü kadın ister çalışsın ister çalışmadan mal varlığına sahip olan birisi olsun ailesi için yapacağı mali tasarrufta hürdür. Yani kadının aile için yapacağı harcamalar zorunluluk değil, gönüllülüğe dayalıdır. Bir başka ifadeyle Allah kadına böyle bir sorumluluk yüklememiştir. Dolayısıyla kadın hukuken sorumlu değildir. Hukuken sorumlu olmadığı için, yükümlülük sahibi olan, mirastan daha fazla pay almalıdır.

Erkeklerin masraf zorunlulukları Kur'ân- Kerim'deki diğer ayetlere bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. “Onları imkânlarınız ölçüsünde oturduğunuz evde oturtun... Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin... İmkânı olan elinin genişliği ölçüsünde nafaka versin...” (et-Talak 65/6, 7). “Onların yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir...” (el-Bakara 2/233). “Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla verin...” (en-Nisâ 4/4). Ayetlerde sözü geçmese de örfe göre erkeklerin harcamalarının çok daha

⁵⁶ Bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 9: 168; Ayrıca bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 470.

⁵⁷ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 2: 480.

⁵⁸ Mahmut Sönmez, “Âyetler Işığında İslam'ın Kadına Verdiği Değer”, 524.

fazla olduğu muhakkaktır. Şu durumda aslında hiç masraf yükümlülüğü olmadığı ve kendi mal varlığında istediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğu halde kadının mirastan yine de pay alması erkeğe haksızlık gibi görünmektedir. Diğer bir ifadeyle İslam'ın kız çocuğuna tanıdığı hakların pozitif yönünü cahiliye devriyle kıyaslayıp o günün şartlarına göre oldukça ileri düzeyde düzenlemeler yapılmıştır, denmesi İslam'a haksızlık olur. Cahiliye dönemine göre elbette köklü bir değişim olmuştur lakin durumu kurtarmak cinsinden değil, aile hukukunda İslamî kurallar geçerli olduğu sürece bu yenilik her dönem geçerliliğini koruyabilecek ve olumlu sonuçlar doğurabilecek bir yenilenmedir.

Konuyu biraz daha netleştirmek gerekirse İslam âlimleri, miras konusunda kadının neden az pay aldığından ziyade erkeğin neden fazla aldığı konusuna yoğunlaşmaktadırlar. Meseleye ait yorum ve değerlendirmelerin hülasası İslam'a göre nafakanın erkeğe vacip olması ve mehir vermek durumunda olması üzerine yoğunlaşmaktadır. Esasen seküler dünya görüşünün yönlendirmesi ve bu algı dünyasıyla hayatı anlamlandırma eğiliminde olan bir kişiye yapılan açıklamalar, o kişi için tematik eksen gereği apolojist bir tutumdan öteye geçmeyecektir. Zira kadın, modern değerlerle bakıldığında değer yargılarının en üst parametresinde bulunan maddî unsurlardan yarım pay ile mahrum bırakılmakta ve erkeğin yarısı kabul edilmektedir. Oysa İslam'ın kendi içindeki değer skalasında maddî durum değer yargılarına konu olabilmede altlardaki basamakları karşılamaktadır. Yani modern sistemin en değerlisi İslamî sistemin değersizlerinden biridir. Özetlemek gerekirse bir sistemin içinde olmayıp tam tersi yargıların ön planda olduğu başka bir sistemden o sistemi anlamaya ve anlatmaya çalışmak çoğu zaman olumsuz sonuçlanacaktır. Her sistem, kendi içindeki değerleriyle paylarını taksim etmiştir. Modern dönemde kadının çalışma hayatına aktif olarak katılımı ve ev ekonomisine katkısı sonrası şartların değişmesiyle miras payının değişmesi gerektiği önerileri de bu karmaşıklık-tan kaynaklanmaktadır.

Kız çocuğu/kadının miras dışındaki mülkiyet hakkı konusunda cahiliye döneminde de -özellikle şehir bölgelerinde- kendine ait serveti bulunan ve bunu işleten kadınlar bulunmaktadır. Nitekim Hz. Hatice, Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemil ve Hind binti Utbe gibi güçlü kadınların varlığı toplumun geleneklerini aşan bir durumdur. Yer yer belirtildiği gibi bu kadın profili geneli kapsamayan maddiyatla gücün doğru orantılı ilerlediği istisnai örneklerdir. Özellikle

kırsal kesimlerde kız çocukları/kadınların böyle bir gücünün bulunması zor bir ihtimaldi. Fakat her durumda geneli kapsamaması olumsuzluk olarak yeterli bir durumdur.

Cahiliye döneminde kabileler arası savaşlar çok yaygındı. Kan davaları yıllarca sürüp gittiği için yetimlerin sayısı oldukça fazlaydı. Savaş o günkü insanların hayatının ayrılmaz bir parçasıydı ve savaş artı kavgalar sonucu onlarca, yüzlerce ve bazen binlerce insan hayatını kaybetmekteydi. Hatta insanların değer ve itibarı güç ve kuvvetleri ile ölçülmekte ve savaşa katılabilme yetenekleri ile orantılı olarak kıymet kazanmaktaydılar. Bu savaşlar sonunda ölen insanların arkalarında çokça yetim kalmaktaydı. Her şeyden önce yetimlerin çoğu, babalarının bıraktığı mirastan mahrum bırakılmaktaydılar. Zira o günkü Arap Yarımadasında, zamanın adet ve geleneğine göre, kızların, eli silah tutmayan çocukların, savaşa katılamayan yaşlıların ve kadınların mirastan pay alma hakları yoktu.⁵⁹ Oysa İslam, tarih boyunca tartışmalı ve çoğu zaman kabul edilemez uygulamalara maruz kalan kız çocuklarının yaşam haklarını hukuki güvence altına alarak işe başlamış, diğer medeni hakları ise bunun üzerine bina ederek⁶⁰ mali konularda yetkili kılmıştır.

502 | db

İslâm, kız erkek fark etmeksizin yetim olanların mal varlığını reşit oluncaya kadar velisine bir emanet olarak teslim etmiş ve yetimlerin malına dokunulmamasını emretmiştir. Nisâ suresinde Allah, insanlara tek bir nefisten yaratıldıklarını o ikisinden de birçok erkek ve kadın var ettiğini hatırlattıktan sonra insanları Allah'tan korkmaya ve akrabalık bağlarını kesmemeye davet etmiştir. Hemen akabindeki ayette yetim malını yiyerek helal ve haramı karıştırmayı yasaklamıştır. Diğer bir ifadeyle mümin velinin görevi yetim malları konusunda hakların gözetilmesi ve hassasiyetle hareket edilmesidir. ⁶¹ “Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu muhakkak büyük bir günahdır” (en-Nisâ 4/2). Bilindiği gibi çeşitli sebeplerle babasını kaybeden yetim çocuk şahsı ve malı için bir koruyucuya, eğitici ve temsilciye ihtiyaç hissetmektedir. Ayetteki emre riayet

⁵⁹ Murat Sarıçık, *İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002, s. 160; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1993, 2: 942.

⁶⁰ Hüseyin Ertuç, “İslam’da Yetimlerin Hukukî Statüsü”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009): 134.

⁶¹ en-Nisâ suresi ilgili ayetlerin yorumu ve kıraat farklılıkları için bk. Yaşar Akaslan, *Kirâat-ı Aşere Tahlili (Nisâ Sûresi Örneği)*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2017, 57, 98, 104.

edip yetimi himayesine alıp koruyup gözetenlere Hz. Peygamber (a.s.) cennette kendileriyle beraber olma müjdesini vermektedir.⁶² Diğer taraftan yetim malını yemeye, gasbetmeye ve kendisine ait malla değiştirmeye kalkışan veli de görev ve yetkisini kötüye kullanmış ve emanete ihanet etmiş olmaktadır.⁶³

Yetim çocuk rüşte eriştikten sonra kendi malını kullanabilir ve dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Zira ayette emredildiği gibi “yetimlere mallarını verin” emri geleceği de kapsamaktadır ve şimdi değil lakin zamanı geldiğinde yetimlere mallarını teslim edin, manasındadır.⁶⁴ İslam Hukuk bilginlerine göre kişinin yetimlik vasfının sona ermesi ve malının kendisine teslim edilmesi için ergenlik çağına gelmiş olması ve rüştünü ispat etmiş olması şarttır. Yani bu şartlardan biri yeterli görülmeyip her ikisinin de mevcut olması şart koşulmuştur.⁶⁵ Bunların dışında bir yetişkin kadın olduğunda mülkiyetinin tasarrufu tamamen kendisindedir. Çağdaş yorumlarda, İslam bu hakkı verdiyse de gelenekte bozulmuş ve kadının elinden bu haklar alınmıştır, yargıları yaygın olsa da aslında bu tespit doğruyu yansıtmamaktadır. İslam tarihinde ve özellikle Osmanlı tarihinde arşivlere ve şer’iye sicillerine bakıldığında kadınların ekonomik hayatta aktif olarak yer aldıkları görülecektir. Hatta kayıtlarda, mahkemece kocanın karısına borçlu olduğu tespit edilmiş, hatta bazı durumlarda bu borç belli zamanda taksitle ödenmeye bağlanmış, bazen de adamın tüm malı satılarak karşılanmıştır.⁶⁶

2.4. Mahkeme veya Problemlerde Taraf Olabilme Hakkı

Cahiliye dönemindeki kız çocuklarına yapılan haksız uygulamalar, kız çocuğu evlenip yuva kurduğunda da devam etmekteydi. Bu meyanda kadın hakları ihmalleri arasında, -güçlü ve zengin ailelerin kızları/kadınları istisna edilirse- yaşadıkları problem karşısında kadınların muhatap bulamama hususu sayılabilir. Vahyin nüzûlüyle birlikte sayısız örnekte kadınlar Hz. Peygamber’e (a.s.) gelip

⁶² Buhârî, “Talak”, 25; “Edeb”, 24.

⁶³ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu*, 2: 15.

⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 9: 136.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris Şafîi, *el-Ümm*, Beyrût: Dâru’l-Vefa, 2001, 4: 458.

⁶⁶ Yossef Rapaport, *Marriage Money Divorce*, Cambridge Universt Press, 2005, 63-64. (Mehmet Paçacı, “Çağdaşçı “Kur’ân’da Kadın” Yorumunun Eleştirisi”, *Tarihten Günümüze Kur’an’a Yaklaşımlar* (Ankara: Özkan Matbaacılık, 2010): 656, 570’den naklen).

şikâyetlerini aktarmışlardır. Her defasında Hz. Peygamber (a.s.) onları dinlemiş ve haklı olmaları durumunda haklarına sahip çıkmıştır. Bu bağlamda ayette konu edilen ve cahiliye geleneklerinin en acımasız örneklerinden biri Mücadele suresinde aktarılmaktadır. “Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah sizin yaptığınız konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işiten ve kemaliyle bilendir. İçinizden hanımlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar zihar yaparken çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak Allah, çok affeden ve bağışlayandır. Kadınlara zihar yapıp da sonra söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (el-Mücadele 58/1,2,3).

Cahiliye adetlerinden birisi olan ziharda, koca eşini kendisine haram kılmak istediğinde “sen bana annemin sırtı gibisin” ifadesini kullanır ve böylece kadını mağdur ettiği için zihar, bir zulüm aracı haline getirilmişti. Bu sözle erkek eşini kendisine haram olan kadına (annesine) kısmen benzetmek suretiyle eşini de kendisine haram kılmaktaydı. Lakin tam bir boşanmadan da söz edilmediği için kadın ne kendi evliliğine devam edebilmekte ne de başka bir evlilik yapabilmekteydi. Dolayısıyla kadın bir boşlukta asılı durur gibi muallakta kalmaktaydı.⁶⁷ Kadını hiçbir hak iddia edemeyecek şekilde ortada bırakan bu uygulama İslam’ın duyarsız kalabileceği bir durum olmamıştır.

Ayetin sebep-i nüzülü için aktarılan rivayette Havle bt. Sa’lebe isminde Medine’de Müslüman olan ve hicretten sonra Hz. Peygamber’e (a.s.) biat eden bir hanım sahabînin şikâyetinden bahsedilmektedir. Hz. Aişe’den aktarımla Sa’lebe kızı Havle, Hz. Peygamber’in (a.s.) yanına gelerek eşinin kendisine “sen bana annemin sırtı gibisin” dediğini ve böylece onu boşamaya kalkıştığını anlatmıştır. Bu durumda, Havle’nin “ben, genç ve arzu edilebilirken eşim benimle evlendi, yaşımın ilerleyip çocuklarımın çoğaldığı zamanda beni annesine benzetti. Benim küçük çocuklarım var. Şayet onları onun ailesine bıraksam zayi olurlar; onları yanıma ben alsam açlıktan ölürlər” ifadeleriyle aslında ömrünü adadığı bir evliliğin bu derece haksız bir şekilde sonlanmasının itirazını yaparak Hz. Pey-

⁶⁷ Bk. Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29: 218-222.

gamber'den (a.s.) bir çözüm beklemektedir. Hz. Peygamber (a.s.) ise bu konuda henüz bir ayet olmadığı için bir rivayete göre söyleyecek bir şey olmadığını; diğer rivayete göre eşine haram olduğunu buyurmuşlardır. Her iki durum da kadının durumuna çözüm olmadığı için Havle şikâyetini Allah'a arz ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Mücadele suresinin ilk dört ayeti nazil olmuştur.⁶⁸

Mücadele suresinin ilk ayetleri nazil olunca Hz. Peygamber (a.s.) Havle'yi müjdelemiş ve kendisi için Allah'ın bir çıkış kapısı açtığını belirtmiştir. İlk ayetin başında yer alan ^{قَدْ} ifadesi, sanki Hz. Aişe'nin "bütün sesleri işiten Allah ne kadar yüce! O kadın durumunu anlatırken ve Allah'a yalvarırken o kadar sessiz ve fısıltıyla konuşuyordu ki dediklerinin bir kısmını işitebiliyordum"⁶⁹ söylemleriyle tefsir edilmekteydi. Çünkü kimse işitemese bile Allah her şeyi işitmekte ve görmekteydi.⁷⁰ "قَدْ" tahkik ve tevki, yani olması beklenen anlamına geldiğinden mana, "evet Allah işitti. Gerçekten beklediği gibi işitti, dinleyip gereğini yaptı" manasını içermektedir.⁷¹

İkinci ayette bunun çirkin ve yalan bir söz olduğundan bahsedilmektedir. Çirkin ve yalan bir sözdür; çünkü onların hanımları anneleri değildir. Bu söz, hem başkasına zarar veren, onun hukukunu ihlal eden hem de sahibini günaha sokan bir söz olmasına ilaveten Allah'ın helal kıldığını haram kılmayla haddini aşarak Allah'ın hukukuna tecavüz etmek olduğu için hükümsüz kalmamış bedel ödetilmiştir. Ayetin sonunda Allah'ın affediciliğine vurgu yapılarak gerekli bedeli ödemek kaydıyla mağfirete erme çareleri öğretilmiştir.⁷² Burada zihar kefaretinin niteliği oldukça dikkat çekicidir. Nisâ suresi doksan ikinci ayette bir müminin diğerini öldürmesinin imkânsızlığına dikkat çekildikten sonra hata ile öldürme durumunda ise köle azat etmesi emredilmektedir. Ziharda da aynı bedelin ödetilmesinde, ziharın evlilik birliğinin temelindeki düşüncüyü öldürme gibi kabul edilmesi ve Allah katında bu birlikliğin yeniden canlanması için başka bir canın (kölenin) hayat bulması yatmaktadır.⁷³ Ve yahut burada sanki kadının onur ve haysiye-

⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 14: 3,4; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 472; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29: 216; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 6:128.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, "Talak", 17; Nesâî, "Talak", 33.

⁷⁰ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 260.

⁷¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9: 174.

⁷² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9: 176.

⁷³ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 264.

tinin hiçe sayılmasıyla hükmen öldürülmüş kabul edilmesi ve onun bedeli vardır.

Mücadele suresinden daha önce nazil olan Ahzâb suresi dördüncü ayet, aslında zihar ile ilgili uyarıda bulunmuş ve bunun hoş bir durum olmadığını hatırlatmıştır. Ziharın haram kılınması ve hükme bağlanmasından önce psikolojik hazırlık yapılarak uygulamanın çürüklüğüne dikkat çekilmiş, boş yere söylenen sözlerin aslın yerini tutmadığı vurgulanmıştır. “Allah hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihar yaptığınız hanımlarınızı da annele-
riniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız kılmamıştır. Bu sizin ağızlarınızla söylediğiniz (gerçekte kıymetsiz) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir” (el-Ahzâb 33/ 4).

Havle'nin mücadelesi, İslam'ın bir toplumu teslim aldığı çizgi-
den hangi seviyeye getirdiğinin de bir kanıtıdır. İslam'dan önce kız çocuğuna yaşam hakkının bile çok görüldüğü bir durumdan hakkını savunabilme düzeyine gelinmesi ve itiraz etmek istenildiğinde devlet başkanı statüsündeki Hz. Peygamber'e (a.s.) ulaşılabilmesi ve kendisinin muhatap aldığı kadınların yetiştirilmesi, kız çocuğu/kadına insânî onur ve kimliğinin iade edildiğinin göstergesidir.⁷⁴ Ayrıca bu durum, geleneksel bir uygulamanın hukukî ilkelere bağlanarak yok sayılması anlamını taşımaktadır.

Yine ilk ayet, kadının toplumsal konumuyla ilgili önemli bilgiler içermektedir: normalde kadın içinde yaşadığı toplumun bir bireyidir ve o esnada var olan kurallar ve şartlardan bağımsız bir statüye sahip değildir. Bu ayette Kur'an'ın üzerinde önemle durduğu adalet ilkesinin uygulamaya taşınabilmesi için öncelikle zayıfların seslerinin duyulabilmesine imkân tanınması ve onların haklarının korunması gerektiğine özel bir vurgu yapılmaktadır. Söz konusu vurgu, muhatapların zihnini belirli bir olay veya konuyla sınırlı olmayan ilkesel düşünceye yönlendirmekte; bu çeşit durumlara kayıtsız kalınmamasını ve adalet ölçüsünde mutlaka bir çözüm getirilmesi zaruretini ihtar etmektedir. Bu mesajın bir sonucu olarak bir kesim veya bir cinsin (adı geçen olayda kadın) zayıf düşmesi ve horlanması toplumsal bir realite olsa dahi, bu realite kendi başına bir değer hükmü olarak kabul edilip onaylanamaz. Konuyla ilgili düzenlemede ise zihar uygulamasında, esas alınan düşüncenin sakatlığı ortaya konulmuş ve ona karşı tavır alınmıştır. Lakin bu duruma yönelten

⁷⁴ Esra Hacımüftüoğlu, “Kur'an'da Şikayetini Allah'a Duyuran Kadın: Havle”, *Turkish Studies* 11/5 (2016): 306.

amillerin varlığı durdukça bu yola başvurabilecekler için konuya uygun bir yaptırımın konması tercih edilmiştir. Söz konusu yaptırım da ilk olarak o güne kadar geleneğin sağladığı sonucu tanımama; ikinci olarak ise bu yolu deneyenleri caydırıcı lakin aynı zamanda toplumun güçsüzlerinin yüzünü güldürecek bir yükümlüğün getirilmesi olmuştur.⁷⁵

Mücadele suresinin açtığı bu yol, İslam tarihi boyunca aksaklıklara rağmen korunmaya çalışılmıştır. Asr-ı saadet sonrası kadınların şikâyetlerini arz etmeleri mahkemelere taşınmış ve problemler hukukî manada çözüme kavuşturulmuştur. Mahkemelere intikal eden ve kız çocuğu/kadın konusunda olumlu dönüşümlerden birini de teşkil eden şahitlik meselesidir. Cahiliye döneminde kız çocuğu/kadının toplum içerisinde söz sahibi olması, herhangi bir konuda taraf ya da şahitlik yapması azınlıktaydı. İslam'la birlikte bu haklar da kadına verilmiştir. İslam yasalarında haklar şahitlik zina isnadı, boşanma, vasiyet ve alım satım gibi konularda gerçekleşmektedir. Bunlardan boşanma, vasiyet konularında istenen şahitlerde iki adil şahit yeterlidir ve erkek, kadın ayırımı yapılmamaktadır. Ticarî işlemlerde ise istisna vardır. Bakara suresi iki yüz seksen ikinci ayetinde müminlere borçlarını yazılı bir şekilde tescil etmeleri tavsiye edilmektedir. Bu yazımın da şahitler huzurunda gerçekleşmesi gerekmektedir.

db | 507

“Ey İman Edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınızda bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Üzerine hak olan da yazdırsın ve Rabbi Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin. Eğer borçlu akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise yada yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu onların biri unutacak olursa diğeri ona hatırlatması içindir...” (el-Bakara 2/282). Ayetin sadece ilgili kısmının değil, daha uzun kısmının aktarmasının sebebi, konunun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktır. Zira sadece küçük bir bölümü alınırsa şahitlikte istisna fark edilemeyebilir ve konu farklı mecalara çekilebilir. Borçlar hukukunda borçlanma kriterlerinin belirlendiği ayette diğer şahitlik meselelerinden farklı olarak erkekten bir, kadından iki şahit istenmektedir. Her ne kadar bu husus bazı

⁷⁵ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 261.

tefsirlerde⁷⁶ kadının ontolojik eksikliğine hamledilmiş olsa da burada özel bir mesele için bu ayırımın yapıldığı şüphesizdir. Şayet kadının ontolojik yapısının eksikliğine dair yorum reel olsaydı bütün şahitliklerde aynı kuralın konulması gerekirdi. Burada, kadınların şahitliğinde ticari hayata uzak olmaları durumunda unutarak şahitliğin çıkmaza girmesi sebebiyle diğerinin ona hatırlatmasının amaçlandığı gözlemlenmektedir. Çünkü yanılma hatırlatmanın sebebi olurken hatırlatma da yanılmanın sonucudur. Burada asıl kasıt hatırlatmadır, dolayısıyla konu erkek ya da kadın meselesi değil, ticarî muamelelerde hakkın korunmasına gösterilen hassasiyettir.⁷⁷

Şartlar değiştiğinde hükmün de değişmesi gerekmektedir savına gelince şartların değişme ihtimali çok mümkün görünmemektedir. Kadınların artık ticarete aktif olmaları durumu dikkate alındığında yine de geneline bakılırsa toplumdaki kadınların çoğunluğunu kapsamamaktadır. Oysa hükmün değişmesi bütün kadınların ticaret hukukunda eğitilmiş ve uzmanlık gösterebilecek düzeyde olmalarını gerektirir. Böyle bir uygulamadan, bu çağın koşullarında dahi tüm dünya şartları düşünüldüğünde söz etmek imkânsızdır. Ayrıca bir kadının tiracî manada mahir ve eğitilmiş olması onun şahitliğine engel de değildir. Çünkü bir kadın yanıldığında diğeri ona hatırlatacaktır. Zaten yanılmadığı durumlarda ikinci kadının hatırlatmasına gerek yoktur. Günümüz tüketim kültüründe yetişmiş bireylerin, bu ayetteki istisnayı ve bunun bir adaletsizlik olmadığını anlamasını beklemek, onların yönlendirildiği modern dünyanın değerleriyle ters orantılı olduğu için zordur. Zira her şeyin sahibi olmak isteyen ve her şeye hakkı olduğunu düşünen, fakat her hakkın eş değer sorumluluğu beraberinde getirdiğinin bilincinde olmayan bir akımın değerleriyle dünyaya bakan bireylerle karşı karşıyayız. Çünkü artık birey bütün kararlarını tek başına alabilen, yegâne karar verici pozisyonundadır.

İslam tarihinde kadınların şahitlik dışında pek çok konuda mahkemelere başvurduğu da kayıtlarla gözlemlenmektedir. Örneğin Kayseri Şer'iyye Sicillerinde en az bir kadının müdahil olduğu bin sekiz yüz dava üzerine yapılan akademik çalışmalar bulunmaktadır. Benzer araştırmalar Karaman, Amasya ve Trabzon illeri, Kahire, Şam, Kudüs şehirleri için de yapılmıştır.⁷⁸ Bu incelemeler İslam

⁷⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 168.

⁷⁷ Süleyman Pak, "Kadınlara Dair Kur'an'da Yer Alan Bazı Meseleler", *Kur'an ve Aile üzerine Araştırmalar* (Ankara: Hermes Ofset, 2018): 19.

⁷⁸ Mehmet Paçacı, "Çağdaşçı "Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi", 563.

kültür tarihinde kadınların Hz. Peygamber (a.s.) zamanındaki gibi olmamakla birlikte sorun yaşadıklarında mahkemelerce muhatap alındığını ve problemlerinin çözüldüğünü göstermektedir.

2.5. Vahye Muhatap Olma, İman ve İbadet Hakkı

Caliliye döneminde kadının sosyal konumu ile ilgili bilgilere sahip olsak da onların ibadet hayatıyla ilgili verilere çok fazla rastlanılmamaktadır. Kadınların, kendilerince tapma faaliyetlerine ne kadar ortak oldukları, görebildiğimiz kadarıyla üzerine özel bir çalışma yapılan bir konu olamamıştır. Belki batıl olması araştırmaya konu olmaması için yeterli bir sebep olabilir. İlaveten toplumun alt ve kırsal kesiminde yaşayan kız çocuğu/kadınların inanç ve ibadet konusundaki konumu, muhtemelen onların diğer yaşamlarından bağımsız bir şekilde kendi inançları bakımından yüksek bir düzeyde değildir.

İslam'la birlikte bir Müslüman'ın muhatap alındığı ve sorumlu tutulduğu her alandan akıl-baliğ olduğunda kız çocuğu da sorumlu tutulmaktadır. Aslında cahiliye döneminden İslam'a geçişte en keskin dönüşümün bu alanda olduğu söylenebilir. Zaten bu dönüşüm İslam'ın temel hedefi, geliş sebebidir ve bu değişim toplumunun kadın erkek bütün bireyleriyle olmuştur; kadın burada istisna tutulmamıştır. İslam'ı üç sacayağı gibi inanç, ibadet ve ahlak üçgeninde değerlendirecek olursak kadın bu alanlarda insan olarak muhataptır ve erkekle arasında bir farklılık yoktur. Lakin kadının yukarıda zikri geçtiği üzere sadece muamelat alanında farklı konumundan ötürü farklı sorumlulukları ve hakları bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de kız çocuğu/kadının sosyal değişimine işaret eden ayetlerin yanında kadınların Allah'a iman, taat/ itaatsizliğinin aktarıldığı ayetler de bulunmaktadır. "Şüphesiz Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaatkar erkekler ve itaatkar kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler ve Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, namusları koruyan erkekler ve namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve Allah'ı çokça anan kadınlar var ya işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır" (el-Ahzâb 33/35). Bu ayette önemli bir hususa dikkat çekilmektedir: İbadet, iyilik ve erdem sahibi olmak, bunlar vesilesiyle kulluk sınavını kazanmak, üstün manevî dereceler ve ödüller elde

etmek, özetle kâmil bir mümin olmak bakımından kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Her iki cins de kemal için fırsat eşitliğine sahiptirler.⁷⁹

Sahabe kadınların Hz. Peygamber'e (a.s.) bağlılığı konusundaki mevcut ayetler de, yukarıda zikri geçen ayetle paralel durmaktadır. Hz. Peygamber'e (a.s.) hitaben Allah, vahyin muhatabı olarak kadınların biatlerinin kabul edilmesini emretmektedir. "Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup (kocalarına) isnat etmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri vakit, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir" (el-Mümtehine 60/12). Bu ayette kadını, cahiliyede süslenmek için yaratılmış, zayıf, aciz bir varlık olarak görerek aşağılayan bir zihniyetin, böyle kısa bir zamanda peygamber ve devlet başkanı ile yapılan bir sözleşmenin tarafı olarak kabullenebilir hale getirmesi, Kur'ân'ın gerçekleştirdiği zihniyet inkılabının en belirgin göstergesidir. Dahası asıl mesaj kız çocuğu/kadının kendisini nerede görmesi gerektiğiyle ilgilidir. Ayetin "mümin kadınlar sana biat etmeye geldiklerinde" ifadesini taşıması, yani kadınları ilk hareketin öznesi yapması açısından da dikkate değerdir. Zaten Hz. Peygamber (a.s.), bu ayet öncesinde ve sonrasında kadın olsun erkek olsun gerekli durumlarda ahabından biat almış olmakla birlikte Kur'ân'ın bu hususu ayrıca tescil etmesi, kadının toplumsal yapı içinde olması gereken konumunu dile getirmesi ve konunun önemine özel vurgu yapması anlamını taşımaktadır.⁸⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı ayetlerde bizzat kadın kişilikler üzerinden lakin kişiselleştirilmeden anlatılan kıssalar ve onların davranışlarının doğal sonucu olarak aktarılan meseller bulunmaktadır. Bunları gruplandırmak gerekirse dört çeşit kadından bahsedebiliriz. İlk olarak hak davayı yürütenlerle birlikte yaşayıp onlarla birlikte bu davaya sadık kalanlar; ikinci olarak hak davayı yürütenlerle birlikte yaşayıp onların karşısında savaşımlar; üçüncü olarak batıl davayı yürütenlerin yanında yaşayıp onlarla birlikte hakkın karşısında

⁷⁹ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 4: 383- 384.

⁸⁰ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 5: 326.

olanlar⁸¹ ve son olarak da batıl davayı yürütenlerle birlikte yaşayıp hakkın yanında yer alarak onlarla savaşıyorlar bulunmaktadır.⁸²

Tahrim suresinin 10, 11 ve 12. ayetlerinde aktarılan bu kadınlardan üçünün profilleri ayetlerde şöyle geçmektedir: “Allah inkâr edenlere Nûh’un karısı ile Lût’un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah’ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara ‘Haydi ateşe girenlerle beraber siz de girin’ denildi. Allah, iman edenlere ise Firavun’un karısını örnek gösterdi. Hani o, ‘Rabbim bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden korum ve beni zalimler topluluğundan kurtar’ demişti. Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem’i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendir” (et-Tahrîm 66/ 10-12).

Bu kadın profillerinden Hz. Lût ve Hz. Nûh’un eşleri peygamberle birlikte yaşamış lakin Kur’ân’ın aktarımına göre onların davasına ihanet etmişler, hakkın karşısında yer almışlardır. Hz. Nûh’un karısı inkârcılarla birlikte hareket ederek kocasıyla alay etmiş,⁸³ Hz. Lût’un karısı da kocasına gelen misafirleri inanmayanlara ihbar etmiştir. Bunun sonucunda Hz. Nûh’un karısı inkârda kendisine eşlik eden oğluyla birlikte tufanda boğularak,⁸⁴ Hz. Lût’un karısı ise kavminin üzerine yağdırılan taş yağmuruyla helak olmuşlardır.⁸⁵ Olumsuz misallerden birisi de hak davanın karşısında olanlarla birlikte yaşayıp onlarla birlikte hareket eden Ebû Leheb’in karısıdır. Bu şahıs ayette isim olarak zikredilmemiş olmakla birlikte kocası gibi hak davayı inkâr etmesi ve aynı zamanda onun zulümlerine ortak olması açısından konu edilmiştir. Zalimin yanında yer almasının bedelini de aynı sonla karşılaşması şeklinde ödediği belirtilmiştir.

Olumlu kadın örnekleri ise Hz. Meryem ve Firavun’un karısıdır. Ayette isim olarak değil de Firavun’un karısı şeklinde zikredilen karakter, zalim ve kâfir kocasına rağmen Allah’a iman etmiş ve dua-

⁸¹ Tebbet 111/4.

⁸² Ali Yılmaz, “Kur’ân’da Olumlu-Olumsuz/Karşıt İki Kadın Profili (Tahrim Suresi 10-12 Ayetler Bağlamında)”, *Uluslararası İslam ve Kadın Çalışmaları* (2018): 474.

⁸³ Zemaşşeri, *el-Keşşâf*, 4: 558.

⁸⁴ Hüd 11/42.

⁸⁵ el-A’râf 7/84.

sında kocası ve onun zalimliklerinden berî olmak istediğini beyan etmiştir. Bu özelliğiyle hakkın karşısında yer alanlarla yaşayıp, hakkın yanında olanlara modeldir. 12. ayette Hz. Zekeriya'nın yanında yetişerek aynı zamanda ömrü boyunca da hakkın yanında yer alarak başta iffet olmak üzere Allah'a iman ve sadakatin en samimi örneğini teşkil etmesi açısından Hz. Meryem'e de yer verilmiştir, örnek gösterilmiştir. Yukarıdaki misallerde de görüldüğü üzere Firavun'un erkek olması münkirliğine, eşinin kadın olması da müminliğine bir artı veya eksi etki etmemiştir. Zihnî olarak imanları ve fiilî olarak davranışları Allah katındaki yerlerini belirlemiş ve sonuç da bu amellerinin bedeline göre olmuştur.

Hiç şüphesiz İslam'ın gelmesiyle kız çocuğu/kadınların durumundaki iyileşmeler bizim burada işlediğimiz konulardan çok daha fazladır. Lakin çalışmanın bir makale sınırlarında olduğu düşünüldüğünde bize göre önemli meselelerin işlenmesi, yeterli olmasa da konunun mahiyeti ve İslam'ın bazı cahiliye adetlerini kabul, bazılarını ıslah, bazılarını da reddetmesi hakkında fikir verici olmasıdır.

Sonuç

Arap cahiliye döneminde kız çocukları ve onların yetişkin hali olan kadınlar, toplumun değer yargılarında yer bulamamış ve hak etmediği muamelelere maruz kalmışlardır. Arap halkının tamamında olmasa dahi kırsal kesimlerde ve düşük seviyedeki ailelerde kız çocuğunun yaşam hakkı dahi elinden alınmış ve kendi öz babası tarafından diri diri toprağa gömülmüştür. Bir baba için imkânsız gibi görünen bu fiilin gerçekleşmesinde ve babanın fitratını, duygularını unutarak kendine bu denli zulmetmesinde, toplumun baskısı suça iten başlıca etkindir. İlâveten erkek çocuklarının aksine kız çocuklarına yapılan bu haksız uygulamaya, toplumların içinde buldukları sosyo-ekonomik ve psikolojik bahaneler sayılabilmektedir. Bu korkunç muameleye herhangi bir mazeretin bulunması elbette durumu meşrulaştırmamış ve Kur'an-ı Kerim en sert şekilde tepkisini dile getirmiştir. Cinsiyetinin önemi olmaksızın bütün çocukların Allah'ın hibesi ve lütfu olduğuna dikkat çekilerek dünyaya gelecek çocuğun cinsiyeti konusunda hiç kimsenin dahil olmadığına vurgu yapılmıştır.

Kız çocuklarına öncelikle hayat hakkını teslim eden İslam vahyi, onlara eğitim hakkı, aile kurabilme ve eşini tercih edebilme hakkı, mülkiyet hakkı ve mirastan pay alma hakkı, mahkemelerde kendi haklarını savunma hakkı başta olmak üzere sayısız haklar tanı-

mıştır. Söz konusu hakların başında ve en önemlisi şüphesiz Allah'a iman, ibadet ve kullukta hiçbir istisnanın bulunmaması, insana yakışır bir hayat sürebilmesi ve Hakkın rızasına ermesi bakımından sadece cinslerle değil bütün insanlarla eşit fırsatlara sahip olunmasıdır.

İslam'ın kız çocuğu/kadına sağladığı imkân ve haklar kimi çağ ve toplumlarla –özellikle çağımızda- günün şartlarından bakıldığında anlaşılabilir. Zira günümüzde seküler dünya görüşüyle ve modernitenin değerleriyle yetişmiş bir toplumun bireyleri, bulunduğu noktadan bakarak içinde yetişmediği ve yaşamadığı sadece bilgi sahibi olduğunu varsaydığı bir başka sistemi (İslam'ı) anlamaya çalışmaktadır. Modernitenin değer yargılarıyla İslam'ın değerlerini yorumlamak kesinlikle entelektüel tıkanmaya yol açacak ve negatif bir sonuca varacaktır. Çünkü bir sistemin en değerlisi diğer sistemin en değersiz olabilir.

Makalede de belirtildiği gibi örnek olarak miras hukukunda kadına verilen pay, iki sisteme göre değerlendirilirse sonuç ortaya çıkacaktır. Modernitenin değer skalasında neredeyse putlarının en büyüklerinden sayılabilecek değeri haiz maddî durumun fazlalığı ve para, İslam'ın değer parametresinde neredeyse yoktur. İnfak, zekât ve fakirlerin gözetimi gibi bireysel birikimin ve konforun dışında toplumsal sorumluluk bağlamında İslam'a konu olan para, kendisinin sahibini Allah katında ve toplumda daha değerli yapmak gibi bir işleve sahip değildir. Şu durumda iki sistemin değerlerini ayırmadan miras hukukunu anlamak oldukça karmaşık olabilir. İslamî sistemin içinden bakıldığında İslam değer yargılarında yeri olmayan paranın hisse olarak kime daha fazla verildiği kişinin değerini ölçmemektedir. Seküler dünyanın verileriyle bakıldığında ise mirastan az pay alan diğerine göre payı oranında değersizdir. Dolayısıyla popülist söylemin İslam'a izdüşümleriyle konu vuzûha kavuşamaktadır. Bu ve benzeri konularda Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ve güncellemek öncelikle Kur'ân'ın değer sistemlerini doğru anlamak ve doğru yorumlayabilmekle gerçekleşebilmektedir. Aksi takdirde her modern gelişme, Kur'ân'ı modernitenin ve seküler müktesebatın yönlendirmesiyle tevil etmemize ve yanlış sonuçlara ulaşmamıza sebebiyet verecektir.

KAYNAKÇA

Abdülbâkî, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemü'l-mufehres*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1996.

Ahmet b. Hanbel. *el-Müsned*. Beyrût: Alemu'l-Kutub, 1998.

- Akaslan, Yaşar. *Kur'ân-ı Aşere Tahlili (Nisâ Sûresi Örneği)*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2017.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh. *Ruhu'l-me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- Aydın, M. Akif. "Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24: 86 Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Beydâvî, Nâsuriddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts. Bursevî, İsmail Hakkı. *Ruhu'l-beyân*. İstanbul: Cümle Yayınevi, ts.
- Demircan, Adnan. "Câhiliyye Araçlarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti". *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebîyat ve Mûsikîsi Dergisi* 2/3 (2004): 9-30.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk Sicistânî. *es-Sünen*. yy: Dâru İhyâi's-sünneti'n-Nebeviyye, ts.
- Efe, Ahmet. "İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011): 157-168.
- Endelusi. Ebû Hayyan Muhammed b. Yûsuf b. Alî. *el-Bahru'l-muhît*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- Ertuç, Hüseyin. "İslam'da Yetimlerin Hukukî Statüsü". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009): 127-150.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı: Meal Tefsir*. Çev. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Fayda, Mustafa. "Câhiliyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7: 17-19. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Güler, İlhamî. "Kur'ân'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri". *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997): 296-303.
- Günaltay, Şemsettin. "İslam'dan Önce Araçlar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikah Şekilleri". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2002): 189-199.
- Hacımuftuoğlu, Esra. "Kur'ân'da Şikayetini Allah'a Duyuran Kadın: Havle". *Turkish Studies* 11/5 (2016): 297-314.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Çev. Salih Tuğ İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980.
- Hatipoğlu, Mehmet S. "Hazret-i Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (1973): 59-74.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed Aslakanî. *el-İsabe fi temyizi's-Sahabe*. Mısır: Dâru Nehdati, 1972.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâmüddîn İsmâil. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*. Beyrût: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2015.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed Ensârî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrût: Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, ts.
- İbnu'l-Esîr, Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm. *Üsdu'l-gabe fi ma'rifeti's-Sahabe*. Beyrût: Dâru'l-Marife, 1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Tabakatü'l-Kübrâ*. Kâhire: Mektebetu'l-hancı, 2001.
- Karaman, Hayrettin. v.dğr. *Kur'ân Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2005): 75-96.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2004.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Zeynulislâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik. *Letâifu'l-işârât*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü ehli's-sunne*. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2004.
- Mevdudî, Ebu'-A'lâ. *Tefhimü'l-Kur'ân*. çev. Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1992).
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hafızuddîn Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiki't-tevîl*. Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2001.
- Okumuş, Mesut. "Kur'ân'a Göre Evlilik ve Evliliği Sürdürmenin Önemi". *Kur'ân'da Aile Sempozyumu* (2011): 295-311.
- Okuyan, Mehmet. "Kur'ân'da Hz. Meryem Mucizesi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 16 (2005): 129-157.
- Öztürk, Mustafa. "Kur'ân, Tefsir, Kadın". *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı* (2016): 65-96.
- Paçacı, Mehmet. Çağdaşçı "Kur'ân'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (2010): 559- 585.
- Pak, Süleyman. "Kadınlara Dair Kur'ân'da Yer Alan Bazı Meseleler". *Kur'ân ve Aile üzerine Araştırmalar* Ankara: Hermes Ofset, 2018: 15- 47.
- Râgıp el-İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtü elfâzi'l- Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2011.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2013.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-menâr*. Beyrût: Dâru'l-marife, 2005.
- Sarıcık, Murat. *İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002.
- Savaş, Rıza. "İslam'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış". *Hazreti Hatice Sempozyum Bildirileri* (2015): 9-16.
- Seyyit Kutub. *Fî zilâli'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-marife, 1971.
- Sönmez, Mahmut. "Âyetler Işığında İslam'ın Kadına Verdiği Değer". *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı* (2018): 511-529.
- Şafîi, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrût: Dâru'l-vefa, 2001.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. Beyrût: el-Mektebetu'l-asriyye, 1995.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-fikr, 1999.
- Tan, Zeki. "Kur'ân Öncesi Toplumda Kız Çocukları İle İlgili Yanlış Tutumlar ve Hz. Fatıma Prototipi Üzerinden İlişkilerin Yeniden İnşası". *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2017): 85-104.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. İstanbul: Şura Yayınları, ts.
- Yılmaz, Ali. "Kur'ân'da Olumlu-Olumsuz/Karşıt İki Kadın Profili (Tahrim Suresi 10-12 Ayetler Bağlamında)". *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı* (2018): 473- 492.
- Yılmaz, Orhan. "Hadis/Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2017): 173-197.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Transformation Of "Girl" From the Age of Ignorance (Jahiliyyah) Till Islam, With Qur'anic Perspective

Hatice ŞAHİN AYNUR*

Extended Abstract

The abundance of investigations about girl/woman in academic research indicates that no place has been found for girl/woman, even if so, the point is missed. This study might be on the same ground. However, in this paper, attention is drawn to the fact that the rights that are given to girl/woman in Islam are valid in every age, the best ones and the most suitable ones for the creation rather than to the claim that there has been an amelioration of girl/woman rights due to commencement of Islamic revelation in comparison to Jahiliyyah age.

In history, girl/woman could not escape from ignorance, and in modern era, they can not escape from having a share from an arbitrary "ism". Sometimes they are deemed as "modernist woman", "feminist woman" due to some ideological approaches, and at other times they are referred as a part of a group or community. Had they been admitted as solely "Muslim" that accept Islam, the solutions to the problems would have been easier.

In this chaos, owing to today's problems, jargon and rhetoric; writing about woman and being free from any terminology of "ism", apart from modern-postmodern / orientalist-neorientalist movements, far from apologetic approaches, yet Qur'an based, not being gender-centered but "human" centered, is nearly impossible.

It is self-evident that west has an effect on the effort to conduct the relationship of woman and Islam over values. Every so-called rhetoric and claim of rights which emerged on the claim that woman is appreciated, steals from woman if considered in terms of Islamic values. For instance, "women rights" discourse is produced such that the concept of "rights" is added another dimension. This discourse excludes woman from the main title of "human rights" and in fact, pushes her out of being "human" and "woman rights" is mentioned just as "animal rights". In the same context, the ones who produce "woman's day" rhetoric render women a part of consumption culture accompanied by the social pressure and media.

The cruelties and brutal behavior implemented to girl/woman in Jahiliyyah age, becomes a current issue on several occasions, however researches on the position of man at that age, is not widespread. On account of the interaction among

* Asst. Prof., Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology, Department of Science of Reading the Glorious Qur'an and Types of Reciting, haticesaahin@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-5414-7547>

the individuals of society, research on woman means research on man in a sense. However, does the man who is in the cruel position, only implements cruelty to woman? For example, if the man as a father corrupts his nature and ignores his emotions to the extent of burying alive his own daughter, namely his most precious blessing in this world, and leaving her under the ground, definitely implements cruelty to himself at first.

Hence, instead of overlooking this issue, it should be scrutinized in terms of psycho-social aspect carefully. Therefore, The Glorious Qur'an shows mercy upon man as much as woman, maybe even more. This is because the girl/woman will be protected by her creator and ultimate owner in hereafter since she has been oppressed in this world, and the cruel one will be called to account. Consequently, since the cruel one will be punished by his conscience in the world, and in the hereafter by hell and deprivation from Allah's sake, he needs mercy in essence.

In the context of above-mentioned issues, in this paper, the situation of girl/woman in Jahiliyyah age and the transformation of this situation after revelation of Islam will be handled. The initial right granted to girl/woman is undoubtedly the fundamental right to live. The Glorious Qur'an severely criticizes burying girls alive and protects the girl by drawing attention to the ugliness of this action. This ferocity implemented to girls is attributed to two reasons, one being economical the other psycho-social.

Economically, the girl is regarded as missus and considered as a wasted investment. Socially, girls will not become warriors of the tribe so they will not protect it, hence there is no harm in killing them. On the other hand, after growing up, she will marry into another family, thence she will not cash on her family and this reality yields a loss in her value compared to man who is source of constant benefit. It is certainly possible to count several other reasons for this homicide, too.

Apart from the right to live, the right for education is among the fundamental rights for sure and Islam grants this right to girls. The other right is to start a family. Before Islam, the girls who reach marriage age could not decide whom to marry and make matrimonial decisions themselves in general. Furthermore, their representative guardian could ask for money or commodities in exchange for his daughter. Together with Islam, a grown-up girl is not only able to select her husband but also has the right to start a cordial family of love and build her marriage upon affection and mercy. Therefore, Islam granting a girl/woman right to choose her spouse can be regarded as an amelioration with respect to jahiliyyah age. However, the ability to build her marriage upon affection and mercy is beyond ages and it is the kind of marriage longed for ages.

The right of property is also among the fundamental rights that is given to girl/woman by Islam. Certainly, women would own properties in Jahiliyyah age. However, the property rights of the ones apart from the leading and rich ones are protected as well as all the rights granted by Islam. In Jahiliyyah age, the victims were the ones apart from leading figures and rich just as in all cruel societies. Thereby, these are the rights given to the ones who are unable to defend themselves. Inheritance institution, together with Islam resulted in the advancement of the most judicial systems. Yet, problems about its comprehension still continues in modern era. This is because modern criticisms on inheritance concentrate on the share of girl. And half heritage share of girl in regards to man is converted to a value-wise problem. For if the topic is examined according to modern era's value judgement, the material elements at the peak parameters of

value judgement is given as half share to woman. However, financial situation covers the bottom place to be subject to value judgement, inside Islamic value scale. It is possible that the most valuables of new secular world is amidst the most valueless of Islam. Therefore misperception is possible. And the basic reason for misperception is, being outside a system and trying to comprehend and explain that system which has opposite values as priorities. The rights granted to woman after Islam is certainly not restricted to hereby mentioned ones. Yet, maybe the most important right is to be the object of revelation, to have no exception in whole humanity, regarding belief in Allah and obedience to Him.

Keywords: The Noble Qur'an, Islam, Girl, Transformation.

